

కేథలు, గాథలు
వ్రేలు శివరామ శాస్త్రి

S. I No. ~~867~~ 758

Acc No. 7806

క థ లు, గా థ లు

వే లూరి శివ రా మ శాస్త్రి.

శ్రీ రవీంద్రులు ప్రాకృత సంస్కృత సారస్వతమును నుండియు ప్రాచీనమగు గాథలనుండియు, చరిత్రమునుండియు వస్తువును స్వీకరించి కొంత వస్తువుమీద దమ యభిప్రాయమును ముద్రించి 'కథా' అను గ్రంథమును సంకల్పాశలో రచించిరి. దాని కిది తెలుగు.

ఈ వస్తువునే గ్రహించి మఱికొందఱు కవులు మఱికొన్ని కథలు రచించిరి. వారిలో అనటోల్ ఫ్రాన్స్ అను వా రొకడు. వీరు బోధిపత్నావదాన మందలి 'అభిసారము' అను కథలోని వస్తువును గ్రహించి పరాసుభాషలో కథారచన చేసి దాని కొక నూతన ముఖ మొసగిరి. ఎవరి యభిరుచి వారిద్ది క్రి అనటోల్ ఫ్రాన్స్ రచన తెలియకముందు అతనివలె స్వతంత్ర రచన చేయవలయు నని నాకు దోచలేదు. అంతకుముందే నేను రవీంద్రుని ఇలిగించుకొని కూర్చుంటిని.

నుమారు పదునేనేండ్ల క్రింద నాకడ జదువు బాలుర కీ కథలు చెప్పుచు వచ్చితిని. ప్రబలమగు వాటి కొరికయే నా యీ యనువాదము నకు గారణము.

శ్రీ రవీంద్రుని శక్తి యందఱకును పరిచితము; నాయశక్తి యందఱకును నుపరిచితము ఊఁ. ఇక పుట త్రిప్పడు.

*
* *

అ. అది లేనివాడ! యాత్మా! యతీతుఁడా!

కథలు నెప్పు నాకుఁ గథలు నెప్పు!

కడలు లేని రేలు కను చేల కూర్చుందు?

కథలు నెప్పు, నాకుఁ గథలు నెప్పు.

చ. యుగము లవెల్ల నాత్మకథ

లొయ్యనఁదెచ్చి భవత్ నమున్ద్రమం

దెగదిగఁ గ్రుమ్మరించు, మఱి

యెన్నియూ జీవనధార లుబ్ధి నీ

యగణితమా జలంబుల ల

యంబగుఁ, బిమ్మట వాని కించుకే

నగవడఁబోవ దాకలక

లా రవదోహలముం బ్రవాహమున్.

అ. అలలు లేని యో భయంకరమానమా!

కొసకు వాని నెందుఁ గొంచుఁబోదు

నోయతీత! నీవు నా యెదలోపలఁ

గథలు నెప్పు! మంచి కథలు నెప్పు.

*
* *

ఓ. రహాళ్ళారీ ! యో సబ్బ ! యో యతీత !
 కథలు నెప్పుమ నాకును గథలు నెప్పు !
 నీ వచేతనుడవు కావు నిజము నిజము
 కాన నిప్పుడు నాకును గథలు నెప్పు !

గీ. నాదు నాయువుపట్టుల నట్టినడుమ
 నీదు సంచార మెంతయుకో వినఁగఁగంటి
 ఎన్నియో నాశ్శనుండియు నున్న కథల
 సంచయము నాదు మసులుల నుంచి పొమ్మి.

ఉ. ఓయి యతీత ! నీవు భువ
 నోదరమందున దాఁగి చేయు దా
 యాయివనుల్ , కడున్ ముఖర
 మైన దినంబుల చావలంబులో
 నేయుడ వౌదు గాన నికఁ
 జెప్పుమ నా హృదయాంతరాళన
 క్షాయతనంబున న్నిలిచి
 యా కథ లీ కథలుకో రహాగాతికో.

ఆ. కథలు చెప్పు నాకుఁ గథలను జెప్పుమా
 మఱవ వెన్నఁడెట్టి మఱుఁగు కథలు
 కథల నన్ని నీవు కడు సంగ్రహింతువు
 కథలు నెప్పు నాకుఁ గథలు నెప్పు !

అల్ల జీవనంపు టా కాకునందున
 నెపుడు కాసరాని లిపులతోడ
 మజ్జలోన మెదిపి మాదు ముత్తాతల
 యుబుసు లెల్ల వ్రాయుచుందు వీవు.

ఎవరు తమదు నుబుసు లేమరిసను, వారి
 యుబుసు లీవు మఱవ వొక్కయింత
 మఱవు మూగతనము కఱచిన కథలను
 స్థాణు ! చిత్రముగను దాల్తు వీవు

ఓ మహామనీంద్ర ! యోయి యతీతుఁడా !
 వాని యన్నిఁటికిని భాష యిమ్ము
 ఓయి తాత ! చేత ముఱ్ఱుఁత లూఁగఁగఁ
 గథలు చెప్పు నాకుఁ గథలు చెప్పు !

క థ లు, గా థ లు

త్రేష్ట భిక్ష

(అకదాన శతకమునుండి)

‘బుద్ధుకొఱకు బిచ్చమును గోరి వచ్చితిఁ
బారులార! లేచినారో లేదో’
అంచు నెలుఁగు నేసె నంబుదధ్వనికేఁ బై
పెచ్చుగా ననాథపిండదుండు.*

ఆవాసంబులలోఁ గుహూధ్వనులు నేయంజొచ్చెఁ బుంసోకిలల్
గైవారంబులు వందిమాగధులు వక్కాణింపలే దింక నా
శ్రావస్తీ నగరాంతరాళ ధవళప్రాసాద శృంగంబులం
దావిరూఢము లొచునుండె నపుడే యాఁత్యశోణశ్రుత్.

భిక్షుకుండు వల్కె బిగ్గరగా నిట్లు :
నిద్రొజెందు ఘరమ! నెమ్మి లెమ్మ!
నాకు బిచ్చ మిడుచు, నాఁగను విననట్టి
పురమువారి యొడలు పులకరించె.

3

* ఇతడు బుద్ధదేవుని ప్రధాన శిష్యులలో నొకడు

శ్రీ వృత్తి

‘వినుఁడు మబ్బు లుద్దవిడి వాసకాఱునఁ
దాము చేటు నొంది దాన మిచ్చు
నెల్ల ధర్మములకు నీవియే యొక్కవ’
యంచు నల్ల భీక్షు వఱచి చెప్పె

అల్లకైలాస శిఖరంబు మెల్ల వీడి
వాడ వాడలఁ దిరుగాడ వచ్చియున్న
యాది భీక్షువు గానమ ట్లతని వాణి
మించె నాగాల భోగాల మేడలందు.

అవనిపాలకుఁడు దా నఱమోడ్పుగనుల రా
జ్యము గీజ్యమున్ వృథా యంచుఁ దలఁచె
కోటికిఁ బడగెత్తు కోమటిపెద్ద ద్ర
వ్య మ్మి దంతయు వమ్మటంచు నెంచె
గేస్తు లెల్ల రెడందఁ గీలుకొల్పిరి చాలఁ
గూడఁబెట్టుట మాయగోడ యంచు
బాలికా లోకంబు బాష్పంబు వర్షింపఁ
గాఁ గడంగెను సుంత కతము లేక
సుఖము లవి గతరాత్రివంచును దలంచి
కామినీమాల శుష్కయై కానిపించె
ఇంట నింట గవాక్షముల్ జంటబాసె
నిదురమబ్బు దొఱంగి కన్దొగలు విచ్చె.

మేలుకనుండు బిచ్చమును మీర లొసంగుఁ డటంచు నల్ దెసల్
చాలఁ బ్రీతిధ్వనింప మరలఁ మరలఁ గడు వేడి ను ప్త సా
ధాభులపై నను ప్త మగు నక్షుల నెత్తి యనాధపిండదుం
డోలి గమించె నొక్కఁడును నొక్కఁడు లేని విశాల వీధిలోఁ.

కొందఱు కంఠహారములు కొందఱు పెం దలమానికంబులుఁ
గొందఱు నూత్నరత్నములు కొందఱు మేల్ జలతారుచీరలుఁ
గొందఱు వెడినాణెములు కొందఱు బంగరుటుంగరంబులుఁ
వందలు వేలు గా వినరి వైచిరి భిక్షుకు కాలిముంగలన్.

భిక్షుకుండు వాని వీక్షింపఁగాఁబోక
దవుల దవులయందె తాను నిల్చి
'అయ్య! నాదు ప్రభున కర్పింపుఁడా భిక్షు'
యంచు మరలఁ బల్కె నట్లు సాచి.

సొమ్ములపై వెలగల వ
శ్రుమ్ములపై దుమ్ము గ్రొమ్మె రత్నమ్ములపైఁ
గ్రొమ్మెఱుఁ గాడె శ్రీమణకుఁ
దు మ్మటి జోలియను గొం చిటుల్ వచియించెన్.

అయ్య పౌరులార! యవధాటఁడా! భిక్షు
వులకు రేఁ డతండు బుద్ధ దేవుఁ
డతని కిసుఁడు మీర లన్నింటికంటెను
నెక్కుడైన దాన మెదియొ దాని.

శ్రీ సృజిత

అనగ రేడు మరలె నరిగెఁ గోమటిబిడ్డ
యెలమిఁ బ్రభున కీయ నీవి లేక
నగరమెల్ల సిగ్గునం దల వాల్చె భి
క్షుకుఁడు దాపు వనము చొఱఁగఁబాటె.

కూటికిఁ జిప్పిగుడ్డకును గూడఁ గొఱంబడి భూశయానయా
బోటియొక ర్తు లేచుచునె మొక్కి బిరానఁ దొలంగఁబాటి సాం
ద్రాటవియే కడింది తెరయై చనఁగాఁ దనమీఁది పుట్ట మా
బాటకు సూటిగా విసరివై చెను భిక్షుకు కాల్కడం బడన్.

ఆతఁడు చేతు లెత్తి దరహాసముతో జయవెట్టి ధన్యవో
మాతరొ నీకు దీవనలు! మాప్రభుకోరిక తీర్చితంచు నా
ప్రాతపటంబునుకొ శిరముపైఁ గొని బుద్ధుపదంబులందు సం
ప్రీతిని దానిఁ గాన్కయొసరింపఁగఁబోయెఁ బురంబు వీడుచున్.

౧౪

*
*
*

ప్రతినిధి

ప్రాతఃకాలమునందు నొక్కడ సతారా దుర్గ శృంగంబునం
జేతోమోదముఁ జెందఁ గోరుచు శివాజీ మెల్లఁ గూర్చుండి య
య్యై తావుల్ గనుచుండె నాసమయమందాచాక్యుడౌ రామదా
సా తోవం జనుచుండె జోలె కరమం దల్లల్ల నల్లాడఁగన్.

అప్పు డా శివాజి యనుకొనె నీరీతి

నేమి యీతఁ డన్నహీను భాతిఁ

దిరిపెమునకుఁ దాను దిరుగుచునున్నాఁడు

గడప యొక్కఁడేని విడువఁబోక.

ఎవ్వనియింట లేమికిని నించుకయేనియుఁ జోటు పుట్టినో
యెవ్వని యాజ్ఞ కడ్డమొక యించుకయేనియు లేదొ యిట్టి నే
నెవ్వని కెప్పు డవ్వలను నివ్వల బంటనొ యట్టి యొక్కకున్
వవ్వరె నేటివట్టువకు వాసన వాయు దిఁకేమి చెప్పురున్.

చిల్లిగల కడవలోపల

నీళ్ళ న్నిండాఁరఁబోసి, నిజతృష్ణను దాఁ

జెల్లరె తీర్చుకొనంగా

నుల్లంబందులను దలఁచుచుండె నితఁడవఱో.

౫

కృతినిధి

అయినం జూచెదఁగా కీ

యయవారల జోలె యెంత యర్పించినచో

వెయిమాఱుల కొకమాఱుగ

నయి నిండునో యంచు లోన ననుకొంచు వెనన్.

లీలం గాకితముం గలంబుఁ గొని యేలేఖంబు దా వ్రాసెనో

బాలాజీ నిటు రమ్మటంచు వడి నాహ్వనించి—‘భిక్షాశ నే

వేళక దుర్గము దాపుగా గురువు దా వేంచేయు నావేళయం

దీ లేఖంబును వారిపాదములముం దీ వుంపుమీ’ యం చనెన్.

గురు వంతఁ బాడుకొంచున్

జరుగుచుఁ బోచుండె నతని సమ్ముఖమందెం

దటా బాటసారు లెన్నియొ

తురగంబులు బండ్లు జవముతోఁ జనుచుండెన్.

‘శంకర ! యెల్లవారికి నొసంగితి విండ్లను నాకు వంకలుక

డొంకలె యిచ్చి తంబిక కడుక జగతీభర మన్నపూర్ణ తాఁ

జంకఁగొనెం జరాచరము చల్లగ నున్నది యోబికారి! యం

బాంకమునుండి లాగికొని యల్లన నక గయికొంటి బంటుగన్.’

గానం బీగతిగా సమాపనమునుం గావించి మాధ్యందిన

స్నానంబుం బొసరించి దాపులకు నాచారుకొండు వేంచేయఁగా

నానందించుచు, వందనఁబను సపర్యం జేసి బాలాజి, తేఁ

డానం బెట్టిన చీటి పాదములముం దర్పించె నల్లలనక. F

చూడఁగ నా కాకీతమును

వేడుకపడి రామదాసు వెనఁ గైకొనియె

నేఁడందు దనకు రాజ్యము

వీడును నర్పించినటులు విశదంబాయెన్.

౧౦

మఱుదినంబునందు మహిపాలుఁ గనిపల్కె

రామదాసు—‘పుత్ర! రాజ్య మెల్ల

నిచ్చినందువల్ల నీకును, గయికొని

నందువల్ల నాకు, నగునడేమి?’

ఇటు లన నా శివాజి యనియె ‘గురుసత్తమ! నాదు జీవితం
బీటఁ దమసేవ కిమ్ముగను నిచ్చితి’ నా విని పల్కె నాగురుం
డటు లయినం దగిల్చికొనుమా యలజోలెను జంక కింక నీ
విట కట కేఁగి బిచ్చమును నెత్తఁగ నిల్లెటి రమ్ము నావుడుక.

జోలె దాల్చి శివాజి యాహోలియందు

తిరిగె నిల్లెలు గురువుతోఁ దిరిపెమునకు

బాలు రది చూచి లోనికిఁ బాటుతెంచి

తల్లిఁ దండ్రిల చెయి గొని త్తుల్లిరాఁగ.

అతులైశ్వర్యరతుండు వానికిని భీక్షాన్నంబునుం గైకొనన్

వ్రత మీసంగతి చూడఁగా జలములన్ రార దేలు చందంబటం

చతివల్ సిగ్గునఁ జేవడంకఁగను దా మర్పించుచుక బిచ్చముల్

మతిలో నెంచిరి గొప్పవారి కివి ఫేలర్ లీల లంచుకమదన్. ౧౧

ప్రతినిధి

కోటను రెండు నెన్నుదులు కొట్టిరిపారజనావభుల్ పనుల్
పాటలు పూర్తి జేసికొని పండిరి కిన్నెరవీణ చల్లగా
మీటుచు రామదాసు వినిమీలితలోచనుడై ముదంబుతోఁ
బాటను బాడఁగాఁ దొడఁగె భక్తుల యుల్లము పల్లవింపఁగఁ.

ముల్లోకంబుల నేలునాడ ! తెలియంబోజాల నీ లీల నీ
కెల్ల లోటనుమాట లే దయిన నీవెవ్వారి సర్వస్వముం
గొల్లల్ గొల్లలుగాఁగఁ గైకొనెడు కోర్కుల్ సందడిం జెందఁగా
నుల్లంబుల్లముచెంతఁ గ్రుమ్మరెడ వోహా వోద్యమేమీప్రభూ.

పోద్యుగ్రింకెను నపు డల్లపోలిచివర
వాకఁ గుంకిడి యన్నమ్ము వండి యొజ్జ
కొంత నియెను శిష్యుండుగూడ మిగులు
దానిలోఁ గొంతగొనెఁ బ్రసాదంబు నంత.

ఏలిక సప్రచుం బలికె నిట్లు నృపాలుని గర్వమెల్లయున్
వీలఁగఁజేసి దారిఁజను భిక్షుకుఁ జేసితి వేను లెంకనై
వ్రాలితిఁ జెంత నింకఁ దమవాంఛిత మెయ్యది? యేదియైనను
బాలనముఁ బొనర్తు నని బాసయొసంగితి సప్త పెల్లునఁ.

అనిన రామదాసు జననాథుతోఁ బల్కె
గట్టియొట్టె నీవు పెట్టుకొంటి
నాదుమాట వినుము నాపేర నాకుఁగా
మహిప! రాజ్య మీవు మరలఁ గొనుము.

ఓ సరపాలవశాలి! విధి యుక్తి గ నిన్నును దా నుదానతా
 ధీనుని భిక్షుకప్రతినిధిం బొనరించెను, నాకుఁగా మహీ
 జాని విధిగ గ్రహింపు మిఁక సాగరనాగరరాజ్యభారముం
 బూనియు రాజ్యహీనుగతిఁ బొల్పుము: చాలును జాలఁ జెప్పితిఁ.

వెండియొకమాట యోతండి) వినఁగదోయి
 నాదు దీననతోపాటు నాదుశాటి
 చేకొనఁగదోయి రాజపతాకగాఁగ
 నిమిడియున్నది రాజార్థమెల్ల దీన.

అనినఁ దలవంచి భూధవుం డార్తి నుదుటఁ
 బేరుకొన నేటియొడ్డునఁ గూరుచుండె
 గొల్లపిల్లల పిల్లనఁగోవు లాఁగె
 నావు లిండ్లకుఁ జేరెఁ బ్రో ద్దస్తమించె.

అపుడు రామదా సనన్య మనస్కుడై
 ప్రతిభతోడఁ బద్యరచన జేసి
 శ్రుతిని మేళవించి శోత్రప్రేయంబుగాఁ
 గంఠ మెత్తి పాడఁగాఁ దొడంగె.

ఒడయనితో సంసారపు
 నడుమను బంధించినావు నన్నును నీవె
 వ్వఁడవయ్య నాకుఁ గానం
 బడకుండఁగఁ జక్క దాఁగువాడవు బలిరా !

కథలు, గాథలు

తేడా నే భవదీయపాదుకల భూరిశ్రద్ధతోఁ దెచ్చి కొ
న్నాడ న్నిపదపీఠ దేశమున నున్నాడం బ్రభూ! సంధ్య చే
కూడె న్నే నిక నెంతకాల మిటులం గూర్చుండుదు? న్నేను నీ
వాడ న్ని వికఁ బర్వులెత్తుకొనిరావా నీదు రాజ్యానికిన్. ౨౫

బ్రాహ్మ ణుఁ డు

(ఛాందోగ్య- ౪ పృథాక- ౪ ఆధ్యాయ)

అల్ల సరస్వతీ యొడ్డునఁ
బెల్లుగఁ బెనవై చికొనిన పేరడవులలో
నల్లకొను నల్లచాయల
వెల్లువలో నస్తమించె వేవెలుఁగు వెనక.

కడుపారఁగా మేసి కన్నుల నటమూసి
నట్టి ధేనువులఁ బేర్వెట్టి పిలిచి
మరలించుకొనివచ్చి మఱి గోష్ఠమునఁగట్టి
స్నానంబు లొనరించి సంధ్యవార్చి
గురుదేవుఁడగు గౌతమఋషికి ముమ్మాఱు
లిమ్ముగాఁగఁ బ్రీతక్షిణమ్ము చేసి
ఉటజాంగనమునందు హోమాగ్ని వెలుఁగులోఁ
గూర్చుండె ఋషిపుత్రకుల కులంబు
శూన్యము ననంతమగు మింటఁ జొచ్చి శాంతి
ధ్యానమునయందు మగ్నమై నట్టులుండెఁ
బలు కుతూహలమొప్పు శిష్యుల విధానఁ
దారకలు వంకులుగఁ దీటి కూరుచుండె.

కథలు, గాథలు

ఆశ్రమంబు చకితమైపోవఁగా గురు
గౌతముండు శిష్యుగణముఁ జూచి
బ్రహ్మవిద్య మీకుఁ బ్రవచించెను నియ్యెడ
సావధాను లగుఁ డటంచుఁ బల్కె.

*
* *

అట్టితఱిం గరంబునను నర్హము గైకొని వచ్చి ముంగిల్క
మెట్టి ఫలప్రసూనములు మేదినిఁ బెట్టి మునీంద్రునిపాదముల్
ముట్టి సుధామృదుస్వరము ముద్దులు గూర్పఁ బిక్కిగళంబుతో
నిట్టులు వల్కె నెల్లరకు నింపుగ బాలుఁ డొకండు భక్తితో.

అయ్య బ్రహ్మవిద్యయం దభిలాషినై
దీక్షఁగొనఁగ నేగుడెంచినాఁడ
సత్యసంధ! నేఁ గుశక్షేత్రవాసిని
సత్యకాముఁ డండుఁ జనులు నన్ను.

అస విని గౌతముండు దరహాసముతోడుత వత్సలత్వముల్
పనుపడఁ బల్కె నిట్టులను: బాలక! మే లగుఁగాతి! శాంతి ని
న్నైనయత! నీదుగోత్ర మది యెయ్యది? కేవలమొక్కబాపఁడే
కనుఁగొన బ్రహ్మవిద్య కథికారి యటంచురు పెద్దలందఱుక.౬

బాలకుఁ డాచిచూచి భగవానుఁడ ! గోత్రవిధం బెఱుంగఁగాఁ
బాల మదంబ నే నడిగి చయ్యన తే పరుడెఱు నంచొగి
వ్రాలి ముసీంద్రుపాదముల పజ్జ ననుజ్ఞను బొంది లేచి యా
త్మాలయసీమః కారణంబు ప్రయాణ మొనర్చె జవంబుతోడుతఁ.

ఇరు లెనయు నడవిఁ గడఁచుచు
నెఱిఁదీసిన యేఱు దాఁటి నిద్రాముద్రా
భరితమగు నూరి దరిగాఁ
బరఁగిన తనతల్లి యింటి పంచం జొచ్చెన్.

ఇంటిలో నొంటి దివ్వియ యెసఁగుచుండె
చ్చారశాఖలఁ జేతుల నానుకొనిన
తల్లి యల్ల జబాల పుత్రకుని మూరు
కొనుచు మంగళమే ? యని గుచ్చి యెత్తె.

అమ్మరొ ! బ్రాహ్మవిద్య కడు నధ్యయనం బొనరింప గౌతమున్
నమ్మి చనంగ గౌతముఁడు నాదగు గోత్రము గోరి బాఁపఁడే
చు మృధికారి దీని కనుచున్ వచియించెను గానఁ దండ్రి నా
మమ్మును గోత్రముండెలిపి మన్సుమటంచుఁగుమారుఁడాడినఁ.
మహిపయిఁజూపువెట్టి యలమాత మృదుస్వర మొప్పుబల్కెనీ
రహిః “నెల జవ్వనంబున భరంబగు లేపడిఁ గుంది నేయుచున్
బహుపరిచర్యఁ గంటి నిను, భర్తృవిహీన జబాలగర్భపున్
గుహాబడితో యితండ్రి! యికనోఁచనుగోత్రముపేరు పేర్కొనఁ.”

కథలు, గాథలు

పరదినంబునఁ దపోవన కుజాగ్రములపై
బాలభానునికాంతి ప్రజ్వరిల్లె
శిష్యులు స్నానముల్ చేసి యార్ద్రములైన
జడలు నున్నగ వీఁపు కడల జాఱ
శుచియైన శోభయు సోయగంబగు రూపు
నుజ్జ్వలంబగు మేను లొప్పుచుండ
మంచుచే నిగనిగమంచుఁ గ్రాలు వెలుంగు
కళికలో సదృశి కలిమి బలిమిఁ
గాఱు కన్నీటిచేతను గడఁగఁబడిన
పున్నెముల ప్రోవులో యన ముద్దుగాఁగఁ
గూరుచుండిరి గౌతమగురువు చుట్టు
నిండఁ బెరిగిన ముది మర్రినీడలందు.

అలి ఝంకారముతో జల
కల తానముతో విహంగకాకలితోడన్
మిలితమయి సామగానము
విలసిల్లెన్ శిష్యకంఠ వేణువులందున్.

*
* *

అవుడు సత్యకాముఁ డరుదెంచి డగ్గఱి
ముని పదద్వయంబు ముందు వ్రాలి
నిలిచియుండునంత నిర్మలప్రేమ నా
శీర్షదించి ముని వచించె నిట్లు

౧౪

నాయనా సుదర్శనా ! నీదు గోత్రంపు
 నామధేయ మేమి నాఁగ నతఁడు
 వంచు తలను నెత్తి భగవానుఁడా ! గోత్ర
 మెఱుఁగఁజాలనయితి నిద్ది యనుచు.

తహతహ నేఁగుచేఁగుచునె తల్లిని గోరితి, నామె వల్కె నీ
 రహిః 'నెలజవ్వనంబున భరంబగు లేవడిఁ గుంది, చేయుచున్
 బహుపరిచర్యఁ, గంటి నిను, భర్తృవిహీన జబాలగర్భపున్
 గుహాఁబడితోయితండ్రి! యికనోఁచనుగోత్రము పేరు పేర్కొనన్ "

అల్లవార్త విన్నయంత రహస్యాలు
 గడలుకొనఁగ శిష్యగణము కేఁగె
 పెద్దతేనెపెరకు బెడ్డలు గరవాటు
 వెట్ట కేఁగు నీఁగలట్టువోలె.

కొందఱు చీచీ యని రిం
 కొందఱు కడుఁ బకలఁబడిరి కొందరు లజ్జం
 బొందని యనార్యు గర్వము
 నిందించిరి యందఱుం గొనిరి విస్మయమున్.

అంత గౌతమముని లేచి యల్ల బాలు
 నెత్తుకొని బిగ్గఁకాఁగిట నిట్టు లనియె
 సత్యకుల జాతుఁడవు ద్విజసత్తముఁడవు
 అవుర ! యబ్రాహ్మణుఁడవు నీవా తలంప?

మ స్త క వి క్ర య ము

(మహావ స్తవ దానమునుండి)

కోసలాధిపతికిఁ గుతలంబులోపల
సాటి యన్నమాట నీటిమాట
అతఁడు పిన్నవారి నారయఁ దలి దండ్రి
యేమి లేనివారి కిల్లుముల్లె.

అతని కథవించుఁ గాళ్ళీ
పతి కోసలు నన్న మించువానిగ లోకుల్
నుతీయించువారటే? యని
మతి నభిమానంబుతోడ మండుచుఁ జచ్చుకొ.

ఎవ్వనిగద్దె నాదిగువనే యగునో యలవాని దానమే
యెవ్వరికేని యింత యగునే? దయ దబ్బులు యీవి బొంకహో
యివ్వి మనంబునం గనిన నెంతయుఁగల్గ యిదెల్లఁ గేవలం
బవ్విభుఁ డేననంగ హృదయంబునఁ బెంచిన మచ్చరంబు నూ.

నేనాపతీ! కృపాణముఁ
బూనుము సైన్యంబు నెల్లఁ బూచుము బభిరే
తానాయె దానకర్ణుఁడు!
వానికి నాపైని నెంత వాత్సల్యంబో!

౪

*
* *

కోసలరాజు యుద్ధమునఁ గోల్పడి రాజ్యము వీడనాడి యా
వాసముఁ బాసి పేరడవి పాలయిపోయెను గాళిరాజు సిం
హాసన మెక్కి సభ్యులను నారసి యెవ్వఁడు లక్ష్మీగాచుకో
వాసిగలాఁడో వాఁడె తగువాఁడల దాతృత కంచు సవ్వినన్.

అందఱు ఘోనిమాట విని యక్కట దారుణరాహు వెంతయుం
జందురుఁగూడ మింగు సిరి చాల బలీయుని బాహు వొక్కటే
పొందఁగఁ జూచుఁగాని కనబోవదు ధర్మువుమోము మే మిటిం
దందులఁ దండ్రిఁ గోల్పడితి మంచును ఘోషిలి రొక్కపెట్టునన్.

ఏరు జగద్బంధువు ల

వ్వారికి నెవ్వారు రిపులొ వారల వదనం

బారయఁగా రాదంచును

బోరనఁ బదిదెసలుఁగూడ బోరు కలంగెన్.

వించుఁ గాళిరాజు వెనఁ గోపముం జెంది

యేల నగరమందు నింత చింత ?

ఏను లేనటే ? యిఁ కెవ్వరికోస మీ

యెల్లలోక మకట యేడ్చి చచ్చు ?

ఓడియు నన్నునున్ గెలుచునో టతఁ డక్కట శత్రుశేషముల్
కూడవటంచు శాస్త్రములు ఘోషిలునోయి యమాత్యవర్య! యె
వ్వారడల కోసలాధిపునిఁ బట్టి యొసంగునో యట్టివానికిన్
మాడలుముఁడు వేలు బహుమానమటంచును జాటఁబంపుమా!

కథలు, గాథలు

అనిన రాడ్డుత లల్ల రాజ్యంబునందు
వేసవేల్కొర్లు డప్పులు వేసి రిటులు
:కోసలాధిపునిం బట్టుకొన్నవాడు
మూఁడువేల్కొడలం గొనువాఁ డొహఱోహఱా॥

*
* *

మాసిన చీరతోడఁ గనుమాలపు వేసముతోడఁ గాననా
వాసమునందుఁ గ్రుమ్మరిలువానిని గోసలదేశ నాయకున్
డాసి యొకానొకం డొకదినంబున నోవనవాసి మార్గమా
కోసలపత్తనంబునకుఁ గొంచెము నాకు వచింపవే యున్.

విని కోసలజనపతి యో
యనఘా ! యది పాడుదేశ మటువోవంగాఁ
బనియేమి పొనఁగినది నీ
కని యడిగిన బాటసారి యనెఁ దా నిటులన్.

కోమటి నేను వర్తకముకోసము వారిధిఁ బోవుచుండ నన్
బాముల ముంచి నాదయిన నావ మునింగినదయ్య నే నిటే
'మోమున వాడవాడఁ బడి ముప్పిని నె తఁగఁబోదుఁ ? గోసల
స్వామి మహావదాన్యుఁ డని పల్కఁగ వింటిని నింటనింటనున్.

విని రాకొమరుఁడు చిఱునగ
 వొసరఁగఁ గన్నీటి నాఁగి యొక్కింత మనం
 బున నాలోచించియుఁ దా
 ననియెను నిట్టూర్పు చిట్టు లాతనితోడఁ.

శోకంబు క్రమ్ముకొనఁగా
 వ్యాకులపడి దవులనుండి వచ్చితి పాంథా!
 నీకోరిక నిక్కముగాఁ
 జేకూరును, దాని దారి జెప్పెద రమ్మా!

*
 * *

కాశీరాజు సభాంతరాళమునఁ జక్కం బొల్చె నంతఁ జూ
 రాశిం దాల్చినవాఁ డొకం డచటికిఁ రాఁజూచి త్రేఁడోయి నీ
 దేశం బేయది? యేల వచ్చితి వనఁ దీవించి నేఁ గోసలా
 ధీశుండఁ ననుఁ బట్ట నిచ్చెడు ధనం బిండ్ల బేహారికిఁ.

అనఁగ నాశ్చర్యమైపోయె నందఱకును
 అంగజాలెల కన్నుల నశ్రు లుబికె
 కాశిపతి కొంత నేపు నోర్కదపలేక
 యెట్టకేలకు నగుచుఁ దా నిట్టులనియె.

కథలు, గాథలు

చచ్చియు నన్నును గెలువఁజాలిన చాతురి చూపఁగలై నీ
నచ్చరితంబు నీయశముఁ జాటఁగఁబంచెద నేటియాజ్ఞలోఁ
జచ్చితి నేను కృష్ణుని నొసంగితి రాజ్యము దానితో మన
స్పిచ్చితి నన్ను నేలుకొనుమీ యింకఁ గోసల దేశనాయకా !

చినుఁగు పాతల వనవాసిఁ జేర్చికొనియెఁ
గాశికారాజు ముత్యాల గద్దె మీఁద
మలిన శిరమునఁ దనచేత మకుట ముంచె
బురజనుల ధన్యవాదముల్ బోరుకలఁగె.

౧౯

పూ జా రి

(అవధానశతకము)

మాయామానవుడైన బుద్ధుపదముల్ మన్నించి తద్దూళి చే
దోయింగై కొనిపోయి తోటనిడి యెంతోయత్నముంజేసి యా
యాయాశిల్పులఁగూర్చిముచ్చటలు మ్రోయఁ శిల్పసారంబిలఁ
ఖాయంబై చన బింబినారుఁడెలమిం గట్టించె సూపం బొగిఁ.

వ్యాజములేనిభక్తి యలరారఁగఁ జల్వమడుంగు దాల్చుచుఁ
బూజెలుచెక్కు పాత్రమునఁ బూలు దళంబులుఁ గొంచువచ్చిపే
రోజును మేల్మీప్రమ్మిదల నుంచుచు నుందురు దీపమాల యా
రాజవధూటియుఁ మఱియు రాజకుమారియు దానిముంగలఁ.

*
* *

అట్టిఁడు బింబినారుని యనంతరమందు నజాతశత్రుండఁ
పట్టి నృపాసనంబునకు వచ్చినయంతనె తండ్రిధర్మముల్
పట్టిపలార్చి రక్తనదులం బడఁద్రోసెను బౌద్ధశాస్త్రముల్
కట్టలుగట్టి యజ్జశిఖఁ గాలెను గట్టడిసేసె నిట్టులఁ:

కథలు, గాథలు

వేదములును తేండ్లు విప్రీలునుం దక్కఁ
దగరు పూజ కెవరు ధరణిలోన
ఇద్ది శాసనం బి దేమరఁ బోకుఁడీ !
అట్టులేని వచ్చు నవలఁ జేటు.

* * *

ఒక్క శరద్దినాంతమున నొయ్యన స్నానముచేసి పూవులం
దక్కిన ద్రవ్యజాతమును దామరపాకునఁ గట్టి ప్రిమ్మిదల్
చిక్కని తట్టఁబెట్టుకొని శ్రీమతి నాఁబడు దాసివచ్చి తా
నొక్కడ నిల్చి రాణిపదయుగ్ముకేసి కరంబు గాంచుచున్.

పూలంగాంచి వడంకి రాణి యనియెం బూజాపురస్కారముల్
చాలుం జాలును స్తూపమందు నెవరే నన్నద్ధులై యున్నచో
శూలారోపణమో వివాసనమొ యంచుం జాటరే తొల్లి నీ
వేలా యీ విషయంబునున్ మఱచినావే శ్రీమతీ నావుడున్.

శ్రీమతి యంత రాడ్వధువుచెంతల కేఁగుడు నామె యప్పుడే
హేమపు దర్పణం బెమట నెత్తుచుఁ బాపటఁజెందిరంబునున్
బ్రాముచు దువ్వుకొంచు నొకవంకను శ్రీమతిఁజూచెఁ,జూపుతో
బ్రామెను చెందిరంబు చనెఁ బాపట వంకరవోయె నెంతయున్.

ఓసి తెల్గిమాలు దాసరీ యెంతటి
 తేగువచేతఁ బూలు తెచ్చినావె
 ఏఁగు మింక నెవ్వ రెక్కడఁ జూతురో
 అరుగు మరుగు మంచు నామె యనియె.

శుక్ల యన్న రాజసుత సంజవెలుఁగులో
 గూఁటిచివరఁ జక్కఁ గూరుచుండి
 గ్రంథపఠన మొంటి గావించుచును దాని
 గాంచి నేల పుస్తకంబు వైచి.

ఇప్పుడు తేనియాన యెవ్వరెఱుంగరు ?
 ఇట్లు చావుమీఁది కేల దూఁక ?
 పిచ్చిదాన! చాలు హెచ్చైన చేతలు
 అంచుఁ జెప్పెఁ గడు రహస్యముగను.

శ్రీమతి యర్ఘ్యపాత్రమును జేకొని యింటికి నింటికేఁగి యో
 భామినులార యా ప్రభువువారల పూజకు వేళయాయె మీ
 రీమెయి నుంటిరేల యని హెచ్చరికెంచినఁ గొంద అందులఁ
 శ్రీమతిఁ గాంచుచుఁ భయముఁజెందిరి కొందఱు తిట్టిరేపునఁ.

శ్రావస్తీపురధాత సాధములపై సాయంతనాలోకముల్
 చేవల్ నించెను దారు లన్నియుఁ దమోలీనంబులై పోయె నే
 త్రోవఁ నందడియుం బ్రచారమును దోడ్తొడగ్గఁ బ్రాచీనదిగ్
 దేవాగారమునందుదివ్వె వెలుఁగొందెఁ మ్రోఁ గెఘంటాధ్వనుల్.

కథలు, గాథలు

రమణమిత్రుని శరద్రాజిని చీకటుల నా

కాశంబుమీద నక్షత్రసమితి

మోగె సింగపుమోము మోసాలయందు దీ

ర్షముగా నభంగ శృంగములగములు

పాడఁగాఁబూనిరి వందిమాగధులు సం

ధ్యాకాలయోగ్యముల్ దండకములు

అఱచిచెప్పిరి లెస్స ద్వారపాలకులు పే

రోలగం బది యంతమొందె నంచు

మేడపై నున్న ప్రహారులు మిట్టి చూచి

యప్పు డొండొండ ననుకొని రల్ల స్తూప

మూలమునయందుఁ బంక్తులై క్రోలుచున్న

వేమి ? యవి దివ్యేలా ? యవియే యటంచు.

*
* *

ఆ యుద్యానములోని కంఠటఁ దలా ర్ణాయత్తులై శ్రీమతిఁ

డాయంగాఁజని కత్తి దూసి చెడుదానా ! యేల యారాత్రికం

బీయంబూనెదు ? చత్తువే యెవతవే యీ వన్న నే శ్రీమతిన్

నాయుద్యోగము బుద్ధ దేవునకునున్ దాస్యం బనెం జల్లఁగన్.

నాఁడు రక్తధార యోడెను శిలమీద

నాఁటిరేయితోడఁ దోటలోన

స్తూపమూలమందుఁ దుది దివ్యే వెలుఁగది

ఆటిపోయె దారి మాటిపోయె.

౧౫

అ భి సా ర ము

(బోధిసత్త్వవచన కల్పలత)

తొల్లి మధురలోని తెల్లని ప్రాకార
తటము ముందు భూమితలమునందు
ఒడలు మఱచి పండె నుపగు ప్పుఁ డనియెడు
శ్రీమణకుండు లోకనన్నతుండు.

అల్ల పురి నెల్ల దీపంబు లాఱిపోయె
మూలముట్టుగఁ దలుపులు మూయఁబడియెఁ
గప్పఁబడియెను శ్రావణకాలమేఘ
నముదయంబులచేత నక్షత్రసమితి.

అప్పుడొక యందె రవ్వలు
రప్పలు పొదిగినది మిగుల రవ్వయు రటున్
గుప్ప చుపగుప్తుగుండెల
చిప్పలకుం దాఁకె నతఁడు చివ్వున లేచెన్.

కథలు, గాథలు

బంగారుపసిమికి శృంగార మొడఁగూర్చు

మేన నల్లని చీర మేళవించి

చందురమామపై జలదంబు శకలంబు

పొలుపున మోముపై ముసుఁగు గప్పి

చేదీవ నిండాఁగఁ జిగిరించెనోయన

దశములు విచ్చుపూవులును దాల్చి

అవయవంబుల కొక్కయర్థంబు దెలిపెడు

లాగున నగల నలంకరించి

నగరనటి హేమకటి విటనవ్యరాగ

మత్త వాసవదత్త తా మరులు బూని

యభీనరింపంగఁ భోవుచు నాత్మపాద

మచట నతనికిఁ దవులఁగా నాఁగిపోయి.

తా నది రాయి గీచి కనె ధారుణియందులఁ గూరుచున్న య

వ్యాని ముఖారవిందమును వాని కనుగవఁ జిందు నందమున్

వాని యనంత కాంతియును వాని నిరంతరమైన శాంతియున్

వాని మెఱుంగు ప్రాయమును వానిబెడంగు లెసంగుకాయమున్.

వాసవదత్త యశాఁదలను వాల్చి యలంతిగఁ బల్కె నిట్లు నా

దోసము గావు మో విమలతో యజలోచన ! చిత్తగించి మా

వాసము చేరుమా ! కఠినభాగము లీ యుపలప్రదేశముల్

నీ సుకుమారమూర్తి శయనింపగఁ గొజ్జఁగిపూల సెజ్జలే ? ౬

అది యిటు లాడినంతఁ గరుణాకరుఁ డాతఁడు వల్కె నుందరీ
యిది తఱిగాదు నాకు నిటులేడకుఁ బోదువొ పొమ్ము! నాకు నొ
క్కదను తటస్థమాను గుటిలాలక ! యప్పుడు మర్వబోక నీ
సదన నికుంజ వుంజముల సన్నిధికిఁ విధిగాఁగ వచ్చెదఁ.

జడివాస గుఱిసెఁ బడఁతుక
జడిసెఁ వాయువునఁ బ్రేలయశంఖము మోఁగెఁ
బిడుగులు మిన్ను లమీఁదం
బొడవయి కడు సట్టహాసముం బొనరించెఁ.

*
* *

నాఁటి కింకను నేఁడాది దాఁటలేదు
తలపడె వనంత మల దారితలలఁ జెట్లు
మొగ్గదొడిగె దివాణపుఁ బూలతోఁటఁ
బొగడ కలిగొట్టు రేరాణి పూలు విచ్చె.

దూరమునుండి మంద్రముగు ధోరణి గాలిని వేణుగాన మే
పారెను నెల్లరుఁ మధువనాంతరమందు సుమోత్సవంబుకై
వారిని వీరిని బిలువఁ బంపుచుఁ బోయిరి శూన్యపత్తనా
కారము చూచి కావలయుఁ గల్వలరాయఁడు నవ్వెఁ బక్కునఁ

కథలు, గాథలు

ఎవ్వరు లేని మార్గమున నెంతయు వెన్నెల నెవ్వెలుంగునన్
బువ్వలుకాని బోలు యతివుంగవుఁ డేఁగుచునుండఁ గోయిలల్
కొవ్వొరిచెట్లపైఁ గొసరికూసెను వానికి నేఁడు వచ్చెనో
సవ్వడి నేసికొంచు నభిసారపురాత్రి యెవం డెఱింగెడి ?

నగరంబు నెల్ల దాఁటియు
నగడితయును దాఁటిపోయి యామృతమునన్
నెగడు తరుచ్చాయంబున
నిగనిగలాడుచు నతండు నిలువంబడియెన్.

అతని కాలిముందు నతివ యొక్కర్తుక
పాదు తెగులుచేత బాడెలుపడి
కుళ్ళుమేనితోడఁ గుక్కియై పడియుండె
మసిని జల్లినటులు మచ్చలెనసి.

అంటిన ముట్టిన రోగం
బంటెడు నలదాని కుళ్ళు నంగంబు ప్రజల్
కంటకును భయము చెందుచు
వెంటనె వినమట్లు పాఱవేసిరి బయటన్.

అచటఁ గూరుచుండి యతివరుం డవశమా
దాని తలను జేర్చెదనదు తొడను
ఎందు పెడవులందు నిడె నీరు చల్లని
చందనంబు రాచఁ జానమేన

౧౫

జరజరమొగ్గులు రాలెన్
 గురుకురు మని గోకిలాళి క్రూసెం దరులన్
 నెఱతెఱపి వెన్నెలలచే
 భరితం బైపోయి రేయి బ్రమసి మదించెన్.

‘ఈసమయంబునందుఁ దమ రెవ్వరు నాపయిఁ బ్రేమఁ బూని వేం
 చేసితిరో దయామయులు చెప్పు’ డటంచును నాతి పల్కె న
 స్నానీయు— ‘నేటిరేయి యదనై నది నాఁడు వచించినట్టులో
 వాసవదత్త! గావునను వచ్చితి’నం చనియెన్ గృహమతిన్. ౧౭

ఋణవిమోచనము

(అహంకారకావ్యము)

ఓరీ నిద్దురబోవుచుండితిరో మీ రున్నారో చన్నారో వి
న్నారో యింకను లేదో నాదగు ఖజానాలోనె చౌర్యం బహా
మీరల్ దొంగను బట్టి యాయనియెడన్ మీ మీతలల్ నిల్వ వీ
వారంబందుల నంచు నారెకులతో వాకుచ్చె రా జుగ్రిడై.

దానితోఁ దలార్లు దారులు డొంకలు
మిట్ట బల్లములును వట్ట బర్ర
లిండ్లు గండ్లు లోని వెల్లయు గాలించి
మరలుచుండి) దొంగ దొరకకునికి.

నగరము వెలుపట నొక జీ
ర్ణ గృహంబున నొకఁడు నిద్దురం బడియుండె
'వగ నిదుర; వీడె ముచ్చ'ని
వగవక తలవరులు వాని బంధించి రొగిల్.

వాఁ డొక పెద్దవర్తకుఁడు వానిది తక్షణిలాపురంబు పే
రాడఁగ వజ్రినేను, డతఁ డశ్వములం గొనివచ్చెఁ గాశికిం
దోడనె సొత్తు నంతయును దొంగలు దోచిరి దాన రిక్తుడై
సాడు గృహహోదరంబునను బండె నిఁ కింటికిఁ బోవ నెంచుచున్.

వానిఁ దలార్లు పట్టుకొని వచ్చుచునుండఁగ మేడపై గవా
క్షాన వసించి యొక్కకలఁ గన్నటులం బధికప్రవాహమున్
మానముగా విలోకన మొనర్చుచు శ్యామ యటన్న పూర్ణచం
ద్రానన కాశిరాజసుత యల్లన నుల్ల మదెల్ల ఝల్లనన్.

అమ్మకచెల్ల! నవ్యకుసుమాంబకు వీనిని దొంగవానిగా
నమ్మి తలార్లి దే చెఱకు నప్పుచు నుండిరి నెచ్చెల్లీ సము
ద్రమ్మయిపోయె నామనసు దబ్బున నీ వటులేఁగి ' యీకుటీ
రమ్మన కల్ల దొంగఁ గొని రండ'ని వారలతోడఁ జెప్పవే.

శ్యామ యను మంత్రాజం
బామూలాగ్రముగఁ జెవులయందున సోకన్
స్వామి భటాళికి మేనులు
రోమాంచిత మాయెఁ బోయె రుషయు నొకంతన్.

కాశిరాజు కుమారిక క్రాలుచున్న
మేడనడిమికి నారెకుల్ మెట్టి రంత
వారివెనుకను దల వంచి వచ్చె వజ్ర
నేనుఁ డాలోహిత కపోలసీముఁ డగుచు.

కథలు, గాథలు

‘కానితటిలోన దగనట్టి వానిమీఁదఁ
గడు నయాచితముగఁ దమ కరుణ దొరలె
వ మిపుడు రాజనన్నిధి కేఁగవలయు
నమ్మ! సెలవంచు నారెకు లనిరి పెలుచ.

అప్పుడు వజ్రినేనుఁడు రయమ్మున నెమ్ముగ మెత్తి సుందరీ!
త పె్పెఱుఁగన్, దలారులకుఁ దక్కిన నన్ జెఱసాలలోని కీ
వొప్పనఁ బోవనీక యిటఁ జల్కన చేయుట నీకు లీలయా!
గొప్పయ? కొతుకంబ? సమకూర్చితి బన్నముపైని బన్నమున్.
అతఁ డిటు లాడినంతటను శ్యామయు నిట్లనె నక్కటక్కటా
కుతుకమె? లీలయే? యిదియు గొప్పయె? నామెయిమేల్చి
పెన్నగల్

శతము లొసంగి నీ యినుపసంకెలలన్ గొనుదాన నో గుణా
న్విత! వినుమోయి! బన్న మిది నీయది కా దిఁక నాది చూచితే.

ఈ కరణిఁ బల్కినంతట రాకొమారి
పక్షులములగు రెండు రెప్పలును దడిసె
అల్ల పొరుగుారివాని దేహంబునుండి
బన్నముం గడ్డి పాఱంగవయిచుకరణి.

‘నా నగల నన్నిఁటిం గొని నగరపాలు
రార! యీతని విడువుఁ డం’ చనియె శ్యామ
‘ఇది యసాధ్యంబు; తేనికి నెవని తలయొ
గొనక కిను కాఁగ’ ద ని రారెకులు బిరాన.

౧౩

తలవరు లిట్లు పల్కుడును దామరసానన వానిచేతులన్
 బలువిడి బట్టుకొం 'చిదిగొ బాబులుగా! పరదేశి నీతనిన్
 నిలుపుఁడు రెండురేలు కరుణింపుఁడు చాలునుమీకు నెంతయో
 బలియును బున్నె మంచనియె 'వల్లె'యటంచని రల్లయామికుల్.

మఱునాఁడు తెల్లవాఁడెడు
 తఱి దీపము చేతఁ బూని తరుణీమణి యా
 చెఱసాల యినుపతలుపులఁ
 దెఱచుచు లోనిగిని జనియె దేవతవోలెన్.

అలవజ్ఞినేనుఁ డింకం
 దెలవాఱును బ్రాణములను దీయుదు రంచున్
 మెల మెల్ల నిష్టదైవం
 బుల నెదఁ దలఁచుచును బ్రొద్దు పుచ్చుచు నుండెన్.

ఎలమి రాజసుతాకటాక్షేంగితమున
 వజ్ఞినేనుని సంకెలల్ భటుఁడు విప్పె
 వజ్ఞినేనుండు విస్మయవశతఁ జూచె
 పుల్లపద్మంబువంటి రాట్పుత్రిమోము.

'కర్మ మది కట్టి కుడిపింపఁగాను బంపఁ
 గవిసి బెదిరింపవచ్చు నీకాళరాత్రి
 శేషమున వేగుజుక్కను జేతఁదాల్చి
 వచ్చు నుషవో మ తెవతవో వనరుహాక్షి!

కథలు, గాథలు

చచ్చెడి వానికిఁ బ్రాణము
విచ్చోటికి ముక్తి వొక్కయింత దయకు ని
ప్పచ్చర మీ పాడూరక
లచ్చివి దయ వం చెదం దలంచెద నిన్నున్.'

అని యిటు లాడినంతటను 'బౌను దయామయినే' యటంచు న
వ్వనిత వికావిక న్నగియె బంధనశాల సమస్తమున్ భయం
బునను వడంకె భూమిధవుపుత్రిక న వ్వది వెరినవ్వగాఁ
జనిచని యేడ్పులో దిగియె జవ్వని యంతట మాఱడిల్లుచున్.

'ఈయూరం గల గట్టిరాలగుమిలో నీశ్యామనుం బోల నే
రాయుం గల్గునె! 'యంచు వాని కరపర్వం బాత్మహస్తంబుతో
రాయం గైకొని వెంటఁ బెట్టుకొని కారాదేశమున్ దాఁటుచుం
బోయెం దోడ నుషోదయంబు వరణాపూరంబుపైఁ గన్నడెన్.

రేవునందున సిద్ధమై నావ యుండె
దాని యంచునఁ గాల్వెట్టి తరుణి యెక్కి
భద్రముగ నాల్గుదిక్కులు పాఱఁజూచి
నిక్కి నిలుచుండి పరదేశి నెక్కుమనియె.

నావుడు నాతఁ డెక్కఁ దదనంతరమందున నాతి పల్కె 'నో
జీవనదై వమా! వెనుకచింతలు ముందటిచింతలుం దిగం
ద్రావుచు నీదువెంట ననురక్తిని నొక్కప్రవాహమందు నే
నీ విధిఁ దేలిపోతి నను నీవిషయంబు మరాకు మెన్నఁడున్'.

అంతట నోడవారు తెర లన్నియు విప్పిరి నావ యప్పివా
 హాంతరమందులం బడియె నవ్వల నవ్వరణా తరంగిణీ
 ప్సాంతవనాంతరాళముల పక్షులపాటలు తేనెయాటలై
 సంతతమున్ వినబడియెఁ జల్లనిగాలులు సోఁకె మేనికీకె.

అప్పుడు వజ్రీనేనుఁ డల యంగన మోమును నాత్మవక్షమం
 దొప్పుగఁ జేర్చికొం చనియె నో చెలి యెంత ధనం బొసంగి నీ
 విప్పురుగూరివాని చెఱి యీఁగఁగఁజేసితి వీ దరిదుక్కి డెం
 తప్పును దీర్చికొవలయు? సంతయుఁ జెప్పు మిఁకో దయావతీ !

ఈమెయిఁ బలికిన యంతటఁ
 బ్రేముడిచేఁ గాఁగిలింత బిగిసికొనంగా
 'ఆమాట యిప్పుడు కాదని
 భామామణి పలికె నొక పరువిడఁ దొడఁగెకె.

నడినెత్తిపై ని సూర్యుఁడు
 విడిసెం బల్లియలలోని వెలఁదులు శుద్ధిం
 బడయుచు బిందెలు గైకొని
 తడిబట్టలతోడఁ జనిరి చారిం గనుచుకె.

ప్రొద్దుటివూఁట సంత యయిపోయెఁ దటద్వయమందుసందడుల్
 రద్దుగనాయె నెంతయును గ్రామపథంబు మనుష్య హీనమై
 సద్దుమడంగె నావికులు స్నానము చేసి భుజింప నావనుకె
 బెద్దవటంబు రేవునను నిల్పిరి నీడలు మీఁదఁ బర్వగకె. ౨౫

కథలు, గాథలు

తోటలందున నీడలు దీటుకొనియె
నలనతం జెందియున్న విహంగములు
యారవంబులు కాకా రవాంతరములు
వింద మనినను నేయెడ వినఁగరావు.

పంటచేల పరీమళం బంటుకొనిన
గాలి యల శ్యామముసుఁగును గడఁగఁద్రోసె
ప్రణయ వేగ భరంబునఁ బరవశయగు
శ్యామచెవిలోనఁ బరదేశి యనియె నిటులు :

కలికి క్షణికంబులైన శృంఖలలఁ బాపి
కట్టితివి తీయరాని శృంఖలలు నాకు
ఎట్లు సాధించితి? నీదు ఋణ మదెల్ల
వడ్డితోఁ దీర్తు జెప్పు మావార్త లెల్ల.

ఈమెయిఁ బలికిన యంతటఁ
జేముడిచేఁ గాఁగిలింత బిగిసికొనంగా
నామాట యిపుడు కా దని
భామామణి పలికె నొక పరుగిడఁ దొడఁగె.

పైడి త్రాడులు వెలుఁగు చాఁపలను ముడిచి
వేవెలుఁగు టోడ యస్తాది కేవుఁ జేరె
నొడ్డులకు నానుకొనియున్న యుపవనముల
చల్లగాలులు నావ కల్లల్లఁ దగిలె

చవితి చందుండు చనుచుండె శాంతమైన
 నీట వెన్నెల నిడుడయై నిగనిగమనె
 చెట్లపాదుల చీకటూల్ ఝిల్లిరొదల
 వడఁకఁ దొడఁగెను వీణతీవల విధాన

ఆయెడ దీప మార్పి యలయంగన చల్లనిగాలి కల్ల వా
 తాయనమందుల న్నిలిచి యాయతకేశకలాప మా విడీ
 శీయుని వక్షమందులను చీకటియేఱయి పాఱుచుండఁగాఁ
 జేయుచు వానిమూపునను జేయిడి యిట్లనె మెల్లమెల్లగఁ.

నీకొఱకే నొనర్చినది నిక్కము కష్టము చాలఁ గష్ట మా
 రా కడుఁ గష్ట మాపనిని నట్టులు చేయుటకంటెఁ జెప్పుటల్
 నాకును జాలఁ గష్ట మయినన్ వచియించెద సంగ్రహంబుగా
 నాకత నీవు విన్నపయి స్వాంతమునుండి తొలించినైవుమా !

ఉత్తీయుండను రాచకుర్రుఁ డొకఁ డెంతో ప్రీమ హాలామదో
 న్నత్తుండై నను నేడిపించు నతఁ డీ నా కోర్కీచే జౌర్యముఁ
 నెత్తి దాల్చుచుఁ బ్రాణ మిచ్చె నిటుల న్నీకోసమేఁ జేయుటం
 జిత్తంబందున నాకు గౌరవముగాఁ జింతింతు సర్వోత్తమా !

కలువల రాయఁడు కుంకెను
 బలువులుఁగుల నిదుర నెత్తిపయిఁ దాల్చుచోగిఁ
 జలనంబును శబ్దంబును
 నలఁతియు లేకుండె నప్పు డడవి యదెల్లెఁ.

కథలు, గాథలు

అల్లన వజ్రీసేనుకర మంగన పెంగటినుండి జాతె నా
యల్లక మప్పు డా యుభయులందున మూగదియై వసించెదాఁ
బల్లక వజ్రీసేనుఁ డొక ప్రస్తరమా యనిపించె శ్యామ యా
వల్లభు కౌగిలింతఁ దెగి వాని పదంబులవౌలఁ దీవనాఁ.

శ్యామ తటాలున న్నెగసి యాతని జానువు లాత్మబాహులఁ
దామెనకట్టి యిట్లనియె 'నాదగు పాపముచూచి బ్రహ్మ తా
నేమెయి శిక్షయేని విధియించుత దాని భరింతుఁగాని నా
స్వామికి నీకుఁగాను నెది నల్పితి నో యది నీవు సైపుమా.'

అనవుడు నాత్మజానువుల నాతఁడు వెన్నకులాగి రాచకూఁ
తును గని 'నాదు ప్రాణములతోఁ బనియే మది కల్లె నీకు? నీ
ఘనమగు పాతకంబువెలఁ గట్టి కటా యుసురుల్ గ్రహించి నా
మనికి నమస్త మెప్పటికి మైల యొనర్చితి వేమిచెప్పుదుఁ ?

ఓసి పిశాచి నాయెఱుక నొందక చేసితి విట్లు నాదు ని
శ్వాసము నీకుఁ జాల ఋణపడ్డది నాకొక రెప్పపాటునుఁ
వాసికీఁ గా డఁకంచుఁ గఠినంబుగ నాచి వచించి నొకనుం
బాసి తటాలునం జనియె బాదము లేఁగిన చొప్పునకవనిఁ.

ఇడిన పాదముక్కింద నెండుటాకుల మర
మరలచే నలవనీ మహి చలించె
వాయు ప్రసారంబు వనతలంబునలేమి
గుల్మగంధంబులు గుట్టబడియె

చీకరి బాకిరి ప్రాణిని కొమ్మలు

తమముచే వికృతరూపములు దాల్చె
పోవల దనునట్లు త్రోవ లన్నియు మూసి
యల్లి బిల్లిగఁ దీవ లలుకొనియె.
తాను వచ్చిన దారియు ధరణిఁ గలసె
బడలి కూర్చుండె నచట నాబాటసారి
వానిమెనుక నుపచ్ఛాయవలెను వచ్చి
యెడగ నిలుచున్నయట్టివా రెవరు చెవుమ?

గుప్పిలి బట్టి యాతఁ డలికుంతల నిప్పులచూడ్కిఁ జూచి నీ
విప్పటికేని న న్నిడిచి యేఁగవుగా యని గర్జిలంగ నా
కప్పరగంది మించుగతిగాఁ జనుదెంచుచుఁ గొండవాగునం
దెప్పలు దేల్చు పెందరఁగతీరున నాతని నావరించుచుక.

జలిబిలి పలుకుల బిగి కౌఁ

గిఘలన్ ముద్దులను నలఁతిగిలిగింతల నూ
ర్పులను జెమర్పులను వగ
ర్పుల నల చెలికాని ముంచి మోహముతోడక.

నిన్నుక వీడను నిన్ను వీడ ననుచున్ వేమాఱు భాషించుచున్
నన్నున్ వీడకు నేను నీకొఱ కొగిన్ గావించు పాపంబునున్
మన్నింపంగను జూడు కానియెడలన్ నన్నుం దెగం జూచి యీ
యన్నాయంబును సున్నజుట్టు మనుచున్ యాచించె నత్యారయె

కథలు, గాథలు

వేలకొలది భూమిగల వేళ్ళు వడంకెను జీకటుల్ భయో
ద్వేలత గుడ్డిగా ననుభవించెను సంతిమయాచనా స్వరం
బాలిగ నూర్పుల న్నలిగి యాఁగె నసంతరమందు నెవ్వరో
నేలపయి వడిం బడిన నిఘర శబ్ద మెసంగె ముంగలఁకః

వజ్రినేనుండు చొఱరాని వనమునుండి
కృచ్చుఱం గ్రమ్మరిలి వేగ వచ్చునరికి
గంగయొడ్డున నీశ్వరాగార శిఖర
మరుణకాంతుల నిగనిగలాడఁ దొడఁగె.

వజ్రినేనుండు తా వెర్రివానివోలె
ఏటియొడ్డున నొక్కపు ర్వేని లేని
యిసుక దిన్నెలయందున నెల్లపొద్దు
గడఁపె మాటాడకుండ నొక్కఁడును నెల్లొ.

అల్ల మధ్యాహ్న భాస్కరుం డగ్నికశల
నతని మోఁడెను జలకుంభహస్తలై న
పల్లెవెలఁదుక 'లో యిల్లు బట్టనట్టి
పిల్లఁడా ! రమ్మ'టంచును బిలిచి రతని.

దప్పికచేత నాలుకయుఁ దాలుయుగంబును నెండిపోవుచు
న్నప్పటి కాతఁ డెట్టెదుట హస్తముచేరువ గంగపాఱు చు
న్నప్పటి కొక్కబిందువును నైనను ముట్టఁడు; లేతవెన్నెలల్
గప్పెను నంకపాంకములుగాఁ దగిలెఁ జ్వర మల్లవానికిఁ. ౧౧

అల వజ్రినేనుఁ డాగ్రహ
 బలమున నొకపరుగు దీసి పడవం బడియె
 బలు మంటఁ జూచి కడు న
 ర్మిలి రివ్వున నెగిరిపడెడు మిడుతంబోలెన్.

అక్కడి పానువుమీఁదను
 నొ క్కందియ యుండె నాతఁ డుడుగక దానిం
 జిక్కని చూపులఁ జూచుచు
 నక్కునఁ దా నొత్తుకొనియె హస్తయుగమునన్.

అతని హృదయాంతరాళ
 సితమయి యల నూపురంబు చిత్రివిచిత్రా
 కృతులను ననుకృతిఁ జేయుచు
 శతముఖముల వజ్ర మనఁగ ర్ఘంకారించెన్.

ఆతఁ డంతట శ్యామ పీతాంబరములఁ
 బోవుగాఁ జేసి దానిపై మోము వాల్చి
 దానఁ బొల్పెడి మేని నెత్తావి యెల్లఁ
 బీల్చెఁ దనివోని వెట్టియావేశమునను.

అంత నస్తాచలేంద్రాసురాయై యైన
 శుక్లపక్షివుఁ బంచమి సోముఁ డెల్ల
 నల్ల నేడాకుల యనంటి యగ్రమందు
 పాద మిడి జాటి పడియెఁ దత్పర్వములను.

౧౬

కథలు, గాథలు

అల వజ్రీసేనుఁ డంతటఁ
బలువడి నప్పడవ నెక్కి బాహుద్వయి ముం
గలకుఁ జాఁపుచు రమ్మా
చెలి! రమ్మా చెలి! యటంచుఁ జెచ్చెఱఁ బిలిచెఁ.

అప్పు డరణ్యమునన్ సడి
నప్పుడు లేకుండ నొక్క ఛాయ నడచుచుం
జప్పున రాఁగడఁగెఁ గడల్
గప్పిన చీకటుల నేటిగట్టున కంతన్.

వాని ముందు నుపచ్ఛాయవలెను వచ్చి
యెడగ నిలుచున్నయట్టి వా రెవరు చెపుమ?
'చెలియ! రాఱమ్ము ర'మ్మంచుఁ బిలిచె నతఁడు
'వచ్చితి' న టంచుఁ బలికె నవ్వామనయన.

అంతట రాచబిడ్డ యలయాతని పాదములందు వ్రాలి నీ
వింతటితో క్షమింపు మిఁక నింతటితో క్షమియింపుమీ దయా
కాఁగింతము నీదు దక్షిణకరంబున నా కఠినంపుఁ బ్రాణముల్
సాంతము గావుగా యనియె శక్తియడంగు స్వరంబుతోడుతఁ.

అనవుడు వజ్రీసేనుఁ డల యంగననుఁ క్షణమాత్ర మర్జిలిం
గని క్షణకాల మామె బిగికొఁగిటఁ జాలఁ జమత్కృతాత్ముడై
తనరియు నంత నామె దవుదప్పుగ నెవ్వడిఁ ద్రోసివుచ్చి యో
వనితరొ యేల వచ్చితివి? వచ్చితివేల? యటంచు గర్జితఁ. ౬౧

గుండియలఁ గాల్చు సంగారఖండమైవ
 నూపురము దీసి గంగయందులను వైచె
 వలువ లన్నింటి నావలఁ బాఱఁ జిమ్మె
 శయ్య యది యగ్నిశయ్యగా నయ్యె నపుడు.

అంత నాతండు నెమ్మోము నటు మరల్చి
 కన్నులను మూసికొనుచు నక్కలికితోడ
 'మరలి పొమ్మింక నన్నను మఱచిపొమ్ము
 వెనుక కేఁగుము వేగిరం' బనుచుఁ బలికె.

అంతట రాచపట్టి శిర మల్లనవాల్చి క్షణంబు మాటయున్
 మంతియులేక రాతిప్రతిమన్బలె నిల్చి పరక్షణంబునన్
 శాంతి భజించి భూతలమునం దన జానువు లాన్ని వాని పా
 దాంతికమందు భక్తి వెలయం బ్రణమిల్లి యనంతరంబునన్.

ఏటిదరి కాఱడవి పేరుటిరులలోన
 ఓయనోయన నడచుచు మాయమాయె
 కలఁత నిద్దుర నొకవితఁత కల క్షణంబు
 లోన నిశిచీకటుల మాయమైన యటులు.

౬౫

కొలఁది నష్టము

(ఔషధవాచకము)

మాఘమాసంబునందున మంచునకును
దోడి యల్లుండు చలిగాలి తోలుచుండె
లల్ల వరుణాతరంగిణి నల్లనీరు
పాముచందాన జలజలఁ బాటుచుండె.

కాశికారాజు నిల్లారు కరుణ యన్న
తరుణి నగరికి దవ్వుగాఁ దనరు నొక్క
పల్లెకడ సంపెఁగలతోట పక్కరేవు
నందు నోలాడఁ జనె సకియలను గూడి.

తేని సమాజ్జచేత నలరేవున గ్రామమునందు నొక్క పి
ట్టెనను లేదుగాని దవులందు వనంబులఁ బక్షి కాకలీ
గానము మధ్యమధ్య వినఁగాఁబడియెన్ వరుణాతరంగిణి
మానతటంబు దాన సనమానగభీరత దాల్యె నెంతయున్. 3

ఉత్తరవాయు పున్నుత్తమై వీచె న
 ప్పడు తరంగిణియెల్ల బొంగిపొడిచె
 నీరిపై బంగారునిగనిగల్ ప్రసరించె
 నలలెల్లఁ బులకించి యాటయాడు
 గాణిక్యమనఁ గోటిమాణిక్యధగధగ
 లంచలంబునఁ బోసికొంచుఁ జనియె

కాంతామతల్లుల కాకల మప్పుడు
 కలతరంగముల సిగ్గిలగఁజేసె
 తమ్మిత్తూడులచేతు లందముగఁ ద్రిప్పి
 నురుగునగవుల మత్తిలై వరుణయెల్ల
 కలికిమాటలఁ జిమ్ములాటలను నీటి
 బుడబుడధ్వనిఁ జదలెల్ల బూరటిలై.

ఉవిదలు మెల్లనొక్కొక్కరె యొడ్డున కెక్కినయంతఁ దా నను
 త్పవముగ రాణి 'నేఁజలికిఁ జచ్చుచునుంటిని మే నిదెల్లయున్
 జవజవలాడె గాఢులును జేతులుఁ గొంకరవోయె వెంటనే
 యవి యివి ప్రోగుజేసి యిట నగ్ని నొనర్పడటంచుఁ బల్కినన్.

చితుకుల నేటితెచ్చుటకుఁ జెల్వలు సంపెగతోటకుం ద్వరా
 న్నితలయి పోయి యచ్చుటను వేడుకపెంపునఁ గొమ్మలన్నిటిన్
 గుతికల కంట గొడ్డటను గొట్టుచునుండఁగ రాణి చూచి యా
 యతివల నందఱుం బిలిచి యమ్మునిముంగలఁ జేతఁజూపుచుకా.౬

మీరును మీరు పొండటకు మీయెదుటం గనుపట్టు పాక యె
వ్వారిదియేని దానికిని వహ్నిఁ దగుల్పుఁడు చిన్నమంటతో
వారణ చేయఁజాలఁ జలిబాధను వెంటనె నిప్పు పెట్టుఁ డం
చా రమణీలలామ దరహాస మొనర్చెఁ బ్రమోదమత్తయె.

కలిమియు లేమియుం దెలియఁ గల్గిన మాలతి యన్న దాసి తా
నలతిగఁ బల్కె నిట్లు— 'చెరలాటము పిల్లికిఁ బ్రాణసంకటం
బెలుకకు' నంచు నెందు వినమే! పరిహాసమునందునేని సుం
తిలువడి వదె! యా గుడిసె యేమునిదో మఱి యే బికారిదో!

రాణి యంత రోషరక్తాంగియై పల్కె

— 'ఎంత జాలి! పాప మెంత నాలి!

మెలఁతలార! దీని మెడ గట్టిగాఁ బట్టి

గెంటివైపుఁ డవలి కొంటిగాఁగ'

అడఁవఁగరాని వేడ్క యెసలారఁగ మాలతిఁ ద్రోసి వెర్చిలై
పడఁతుక లందఱుం గలిసి పాకకు నిప్పు రగిల్చి యార్చి ర
ప్పుడ యొక ధూమదండము నభోమణిఁ గప్పుచు నగ్ని కుండమై
వెడలి శిఖాసహస్రముల వెల్లెను గాలియుఁ దోడ్పడెన్ వెస్కన్.

పాతాళంబు పగిల్చి కొంచెగ యుచున్ జ్వాలాకృతుల్ పన్నగ
వ్రాతంబుల్ దివికేసి పెద్దపడగల్ పైకెత్తి బిట్టాడి న
పై తోచెం బ్రలయప్రమత్త లగు నయ్యె స్త్రీల కర్ణంబులం
బ్రాతిన్ దీపక రాగిణిల్ * మొరయ నారంభించె నశ్రాంతమున్.

* ఈ యాలాపనచే నిప్పు పుట్టునని వితిహ్యాములు కలవు.

పొద్దుటింతలఁ బిట్టల ముద్దు పాట
 లేడుపులుగాఁగ మాఱిపోయెను బిరాన
 ఆకులుం గొమ్మలుక రెమ్మ లవనిజములు
 కాలి దోసెఁడు బూడిదగాఁగ నాయె.

ఒకగుడిసెనుండి మఱి వే
 తొకగుడిసెకుఁ గోకితివోలె నొగి దూఁకి మహా
 ధికమైన యగ్న గ్రామము
 సకలము తగులంగఁ బెట్టి చనె నిముసములోన్.

సంతోసము వెగటయి చసఁ
 గాంతలతో నెవరులేసి ఘంటాపథమం
 దంతటను రాణి చనె ని
 శ్చింతముగా నల్లఁగలువ చేతం గొంచున్.

అపుడు రాజు తా సభాగారమం దుండె
 గ్రామజనులు గుంపుగట్టి వచ్చి
 ఇనుమడించు భీతి నెట్లెటో బిగఁబట్టి
 చిచ్చుచెట్ట మనవి చేసికొనిరి.

రాజు సభాసనంబు విడి రక్తముఖుం డయి కాని వేళలో
 రాజపురంధ్ర ముంగిటను వ్రాలి 'యహో మహిషీ! యిదేటి దుర్
 వ్యాజము? భాగ్యహీనుల గృహంబులనుం దగులంగఁబెట్టుటే
 రాజుల ధర్మ మియ్యది కరంబువచింపు మ'టంచుఁ బల్కినాఁ.

శ్రీలు, గాథలు

‘ ఏమియెఱింగి వాని నిటు లిండ్ల నుచుంటివొగాని యొండొరెం
డో మఱిమూఁడొప్రాగుడిసెలుండెనొ మండెనొ! యెంతమందికి
బాములు గల్గెనోటు? జనపాలుని పట్టపు చేవి కొక్కఁడొ
జామునుఖాన కెంత ధనజాలము ఖర్చుగునో యెఱుంగవే!

గుడిసెలు రెండో మూఁడో

దడదడగాఁ గాలె ననుము దానికి నిట్టుల్

గడుఁ బెద్దనేయవల దె

క్కుడు నష్టములేదు చాలఁ గొలఁది యిదినుమీ.

అనుచును రాడ్ భామిని యో

ర్పును దా దిగనాడి చాల రుసరుసలాడెన్

జనపతి దీప్తంబగు నె

మృగమున రోసంబు మాటి మఱి యి ట్లనియెన్.

‘ఎన్నాళ్లీ విటు రాణివాసమున నెంతే రాణివై యుండువో
యన్నాళ్లన్ నిఱుపేదవారి యలఁతన్ హానిన్ గ్రహింపంగ లే
వన్నన్నా యది నే నెఱుంగుదును సత్యం బింతటన్ నీకు నా
తెన్నెట్లో యది తెల్పఁగా వలయుఁగొంతే నిప్పు డో నిర్దయా!’

అంత రాజనాన నరుదెంచి యొకదాసి

రాణి నగల నన్ని రాల్చి వైచి

కట్టకొన్న పట్టుపుట్టంబు బదులుగా

చింపి పాత యొకటి చేతి కిచ్చె.

౨౦

అమెయి రాజవీధికిని నామె వడిం గొనిపోయి రాజు తా
నీమెయిఁ బల్కె- 'ఇంక నిలునిల్లును బిచ్చమునెత్తి యొక్కడౌ
జామునుఖాన కే కొలదిసంఖ్యల గీములఁ గాల్చినావో యా
గీములఁ గట్టి యిచ్చి పయిఁ గిమ్మనకుండఁగ రమ్మ పొమ్మిగిన్.'

ఏడది యిడితి గడు వీ

యేడది చనంగ వచ్చి యీ సభకుం జే

మోడిచి చెప్పుము కాల్చిన

నాఁ డొదవిన యా కొలంది నష్టం బెంతో.'

మూ ల్య ప్రా ప్తి

(అవదానశతకము)

మార్గశ్శీర్షంబునందున మంచుగాలి
తోలుటంజేసి పద్మముల్ తునిసిపోయె
లల నుదాసుని లేదోట కొలకునందు
కంజ మొక్కటి యెట్టులో కాని విచ్చె.

తమ్మిని గోసి నుదాసుం
డమ్మం జూపంగఁ గోట ద్వారమ్ము సమీ
పమ్మునకుం జని వేచెను
నమ్మహిపుని దర్శనంబు నాసించు చెదన్.

దారినిఁ బోవువాఁ డొకఁడు తామరపూవును జూచి మోద మే
పార శరీర మెల్లఁ బులకాంచితమై చన బుద్ధ జేవుఁ డీ
యూరికి వచ్చె వారి పదయుగ్మమునందులఁ గాస్కయిత్తునం
చారసి య య్యకాలవికచాంబుజపున్ వెల తెల్పగోరినన్. 3

మాలి యంత నొక్క మాషంబు బంగారు
 తమ్మి కేను బడయడలఱతు ననియె
 అంత వెలనుగూడ నల పాంథుఁ డీయంగ
 నుల్లమందుఁ జాల నుత్పహించె.

అత్తటిఁ దా ననర్థమగు నర్హ్యము పూని ప్రసేనజి త్తక
 స్వాత్తుగ వచ్చి ముంగిటను మంగళగీతము పాడి బుద్ధదే
 వోత్తము దర్శనంబు గొన నొయ్యన నేఁగు చకాల పద్మముం
 గ్రొత్త గఁజూచి 'యెంతవెల? కొందును బుద్ధున కిత్తు' నం చనెన్.

మాలి పల్కె 'రాజ! మాషంబు బంగార
 మధువిచ్చె నిమ్మహాశయుండు'
 అనిన 'మాషదశక మర్పింతు'ననె రాజు
 'పదులు రెండ'టనియె బాటసారి.

నా కిమ్మంచును నాకు నిమ్మనుచు భూనాథుండు పాంథుండు తద్
 వ్యాకోచాంబుజమూల్యముం బెనుచుచున్ వాదింపఁగామాలియీ
 వ్యాకోచాంబుజ మేరికోస మిటు లీ యర్ఘ్యంబునుం జెందె నా
 లోకాతీతున కీయ నెంత ఫలమున్ లోఁగొందునో'యంచొగిన్.

'చి త్తమండి తమకుఁ జేతులు జోడింతు
 నను ఊమించుకొండి నళిన మిద్ది
 అమ్మఁజాలనండి' యని పల్కి బుద్ధుని
 వనముచెంత కొక్క పరుగు దీసె.

కథలు, గాథలు

కన్నుల తుదనుండి కరుణారసం బూర
మోవియంచున నవ్వు మోసులెత్త
నవ్విన నవ్వునఁ బువ్వులు రాలంగ
శాంతిప్రసన్నతల్ సందడింప
ముఖమండలంబున ముచ్చిచ్చులును గాళి
ముద్దుగా నానందముద్రో దొలఁక
మదినుండి నిర్వాణమధువు పై కుబుకంగ
మూర్తియెల్ల వెలుంగుముద్ద గాఁగ
క్షుద్రోమానవగణము చేకూర్చుకొన్న
పాతకంబుల కెల్లను బ్రీతినిధి యయి
బుద్ధదేవుండు ధర్మనన్నధుఁ డగుచుఁ
గుదిరి పద్మాసనంబునఁ గూరుచుండె.

అల్లనుదాసుఁ డా సుగతు నారయు చట్టులె విస్తుపోయి ప
ల్కొల్లక తెప్పవాల్పఁగను నొల్లక దండములీల నేలపైఁ
జల్లఁగ వ్రాలి శాక్యమునినత్తము శ్రీపదపంకజంబులఁ
మెల్లఁగఁ బంకజం బీడియె మిక్కుటమైన ప్రపత్తితోడుతఁ.

అమృతవృష్టి కురిసి యలబుద్ధుఁ డిటు వలె—
కుర్రో! చెపుమ నీదుకోర్కి సుంత '
'తమదు పాదధూళి తక్కంగ నే కోర్కి
తోఁపబోద 'టనియెఁ దోటమాలి

౧౧

న గ ర ల క్షీ

(కల్పకవిచారణ)

శ్రావస్తీనగరంబునం గఱ వొగిన్ సంధిల్ల దీనప్రజా
రావంబుల్ విని బుద్ధజేవుఁ డల యార్తప్రాణిలోకంబునుం
గావన్ భక్తుల నెల్లవారిఁ గని వక్కాణించె నీ రీతి 'మీ
రేవా రీయెడ నన్నదాన మిడఁగా నేతెంతురో చెప్పఁడా.'

అనఁగా విని రత్నాకరుఁ
డను కోమటి తలను వంచి సాంజలియై యి
ట్లనె 'నీ పురి యాఱటి చి
చ్చును నారైడి శక్తి నాకు సున్న మహాత్మా?'

అంత జయసేనుఁ డన్న సామంతుఁ డనియె
'జేవ! వలసినచో గుండె దీసి యిత్తుఁ-
గాని యిడఁజాల నొక యన్నకబళ మేను
అన్న మది మాకె హల్లికి హల్లి' యంచు.

అంత ధర్మపాలుఁ డనె నిట్లు నిట్టూర్చి
'ప్రభువ నాది యెంత పాడు బ్రతుకొ!
పైడి పండు పొలము పన్నెనఁ బండదు
వట్టి పనికిమాలువాఁడ నేను!

కథలు, గాథలు

మోముల్ మోములు చూచుకొంచు వెనుకల్ ముందుల్

విచారించుకొం

చామై నోలగ మెల్ల మాట పడినట్లై యుండఁగా దుర్భర
క్షామంబేర్చిన వీటిపై మణిసభాగారంబుపైనిఁ దయా
ధామంబౌ జనుకన్న లొప్పసఁగె సంధ్యాతారకాకారమై.

అప్పు డనాథపిండదుని యాత్మజ సుప్రియ నమ్రహా శిరం
బాప్పుగ బుద్ధదేవు పదయుగ్మునునం దిడి నీరు కన్నులఁ
గప్పఁగ—‘నీ బికారి తమకట్టడిఁ గైకొనెనయ్య! తిండికిఁ
దప్పినవారు నా సుతులు, తద్భర మెల్లయు నాది’ యం చనెన్.

విన్నయము చెంది యెల్లరు బిచ్చకత్తె!

‘యే యహంకారమదమున నిట్టిపనిని
నెత్తిపయి బెట్టికొంటివో! నీవ దెట్లు
చేయఁగలదానవో! సుంత చెప్పు’ మనిన.

ఆమె మొక్కి యనియె ‘నక్షయపాత్ర’మే

కలదు నాకు నేను కడు బికారి

దానఁజేసి తమదు దయ చూరగొందును

పార మొందఁగలదు ప్రభువునాజ్ఞ.

ఆరయఁ బుణ్యులై న తమయందఱ యిండులయందు నాదు భం
జారము నిండుగాఁగలదు నాదగు పాత్రము మీర లెల్లఁ గ
న్నార ననుగ్రహించినను నక్షయమయ్యెడు, దీనితో గృహ
ద్వారములన్నియుం దిరిగి యాఁకటి చిచ్చును నార్పివై చెదన్.

అ వ మా న వ ర ము

(భక్తమాల)

భక్తుండైన కబీరు సిద్ధుఁ డనుచుం బ్రాఖ్యాతి దేశంబులన్
 సక్తంబాయెను బాలవృద్ధజనముల్ సన్న్యాసులుం జానలున్
 రిక్తుల్ కుంటులు లోనుగా నవయవార్తిం బొందువా రజ్జులున్
 రక్తిం జేరఁగ వానిపాక యొక తీర్థంబాయె ముప్పొద్దులున్.

మంత్రమొక్కటి పల్కి మారోగమును బాప

వే యంచు దీనులై వేడువారు

వేరు నొక్కటికట్టి బిడ్డలఁ గనఁగ నా

శీర్షదింపవె యంచుఁ జేరువారు

కరము చుట్టును ద్రొప్పి కన్నులనుం బ్రాసా

దింపవే యంచు నుతించువారు

దేవుఁ డున్నాఁడేమి దీనికి దాఖలా

యేమి యంచును వాద మెత్తువారు

రసనమీఁదను బీజాక్షరములు వ్రాసి

విద్య నిడుమంచు నెంతయు వేపువారు

ఇటులు వేధింప రేఁబవ లెల్లవారు

భీరుఁ డగుచును నిటులు కబీరు తలఁచె.

౨

కథలు, గాథలు

“ నీ కరుణావశంబున జనించితి మ్నేచ్చునియింట దానిచే
నాకొక కేరు రాకునికి నాకును నీకు నిఁకేరి యుడ్డమున్
లేకునికిం దలంచితిని నీ విది యారసి నాగృహంబు లో
కైకగృహంబు నేయుచుఁ బలాయనముం బొనరింతువే ప్రభూ!”

*
* *

పత్తన మెల్ల మ్నేచ్చపదపాంసువులం దలఁ దాల్చుచుంట వి
ప్రోత్తము లోర్వలేక యొహాహా కలి పాదచతుష్టయంబుతో
నిత్తటి వచ్చె నీతనికి నింతట శాస్తిని జేయకున్నచో
నుత్తరమా క్షణంబుననె యుర్వి బదాబదలై నశింపదే?

అంచు వార లెల్ల నాత్మలోఁ దలపోసి
ఱంకుటాలి నొకతె రాఁగఁ బిలిచి
అడిగినంత డబ్బు నిడుచు నల్ల కబీరు
నెట్టులేని దూఱుపెట్టు మనిరి.

సంతరోజున నొకనాఁడు శాటి నమ్మ
సంగడికిఁ బోయె నక్కబీ రప్పు డతివ
అందఱుం జూచుచుండంగ నావురు మని
గట్టిగా వాని నడుమును బట్టి యెట్టి.

౬

ఓరి శతుండ ధూర్జుడ మహోగ్రుడ! యియ్యది నోరులేని డె
వ్వారికిఁ జెప్పబో దనుచు వంచన చేయుడె? తప్పు లేని న
న్నీరహి వీడనాడి మఱి యీవటు వేసెదె సాధువేష మా
హారము నీక వస్త్ర మిడ కాడికతో విడియాకు లిత్తువే ?

అను చిటు దూఱఁ జేరువల నారయు పాఱులు వట్టి కిస్క నా
తనిఁ గని 'దొంగ! ధర్మవని ధర్మపు నాశముచేసి యే మెఱుం
గని గతి నెల్ల లోకముల కన్నుల దుమ్మును జల్లుడే? పతిం
గనియును యోగ్యతా సతికి గ్రాసము వాసము దూరమాయెనే?'

అనఁ గబీరు వల్కె నవరాధి నో సతీ!
రమ్ము వేగ నా గృహమ్మునకును
నాకు నన్న మున్న నీకేల లేకుండు?
నాకు వస్త్రమున్న నీకు నుండు.

*
* *

వినయంబున నాదరమునఁ
దనయింటికిఁ గొంచుఁ బోయి దానినిఁ గని యో
జనసీ! శ్రీహరి నిన్నునుఁ
బనిచెను నీచాతీసీచు భవనంబునకుఁ.

౧౦

కథలు, గాథలు

అనుచుఁ గబీరు వల్క నల యంగన యంతయుఁ జూచి లోన నే
ననుకొనినట్లుగాక కథ యడ్డముగాఁ దిరిగెంగదా యటం
చనుకొని యయ్యో! యుక్కటకటా! తమమీఁదను నిందమోపి సం
తనగను నెత్తుకొంటి నిదె నాదగు నెత్తిని మృత్యుచేవత్.

అనుచును సిగ్గునం గడు భయంబునఁ గంపిలు దానిఁ జూచి 'యో
జననిరో! యిందు నీ దొనఁ గెనంగదు నుంతయు నీవు తెచ్చు నిం
దను దల మానికంబుగతిఁ దాల్చితి నంచుఁ గబీరువల్కి యం
గనకును భక్తి నిచ్చె హరిగానమును మధురస్వరంబున.

అంతఁ దిగ్దేశంబుల

నంతటను గబీరు నీచుఁ డంచును గడు సి
ద్ధాంతం బాయెఁ గట్టరును
సంతఃకరణంబునందు ననుకొనె నిట్టుల్.

బడ్డొకించుక దొరకుచో నోడగడఁపు
గరువ మది యేల నాకు నో పరమపురుష!
నీవు నాలోన నున్నచో నే నిఁకెల్ల
వారికన్నను గడుఁ గింది పదవి నుండు.

౧౬

*
* *

బంటొక్కడ డల మహాత్ముని
 యింటికిఁ దా వచ్చి 'యయ్య! యేలిక మిముఁ గ
 న్నొంటకు వేడుకపడె; నా
 వెంటనె తా మిప్పుడె సభకు వేంచేయవలె.''

అనఁ గబీరువలెఁ: 'సక్కటా వాత్ముండ
 రాజసభకు నెట్లు రాఁగ నేర్తు?'
 దూతవలెఁ; 'మీరు తోడ్కోడ రానిచో
 మాట వచ్చు, మునుఁగు మాదుకొంప.'

*
 *
 *

ఏలిక కొల్లునందు వసియించెను బ్రాహ్మణరాజ వైశ్య శూ
 ద్రాభిలు వేటువేటుగను నందుల బారులు తీర్చియుండి రొ
 డ్డోలగ మెల్లఁ గాతుక మహోత్సవమందు మునింగి తేలె న
 వ్యేళఁ గబీరు వచ్చె దనవెంట వెలందినిఁ గొంచు నెంతయున్

ఆ లలితాంగి వెంటఁ గొని యాడకు వచ్చు కబీరుఁ గాంచి పే
 రోలగ మున్నవారు తల లొయ్యన వంచెడివారు భూక్రూటీ
 చాలన జేయువారు విరసంబుగ నవ్వెడువారు చూచి భూ
 పాలకు చెంత కీ గతిగ వచ్చునె యం చనువారు నై రొగిన్. ౧౨

కథలు, గాథలు

ఎంతటి లజ్జాహీనుఁ డొ
కాంతను వెనువెంటఁ గొంచుఁ గడుఁ ద్రిమ్మరు నం
చెంతయు మది రోసెను భూ
కాంతుండు కబీరు గాంచి క్షణమాత్రమునన్.

అంగజాలె రాజు నింగితంబు నెఱింగి
యలకబీరు వెలికి ననిచి పుచ్చె
కూడఁగూడఁ జేడఁ గొంచుఁ గబీ రేఁగె
దన కుటీరమునకు వినయమొప్ప.

బాటలయందుల న్నిలిచి బాపనసాములు నిండు వేడ్కతో
మాటికిమాటికిన్ నగి యమానుషవాక్యము లాడినంత నా
బోటి కబీరుముంగలను మోఁకఱిలంబడి 'రొంపినుండి న
న్నేటికేఁ దీసి యింట నిడి యీ యవమానము గొందువోప్రభూ'

అని బోటి పల్కినంతన్
వినయముతోడుతఁ గబీరు 'నీ వున్నావే
జననీ నా ప్రభు విచ్చిన
యనూనమగు వరమ వంచు నల్లనఁ బలికెన్.

౨౨

స్వామిలాభము

(భక్తకాండ)

తులసీదాసుఁ డొకానొక
మలుసంజ శ్లోశాసమందు మనన ధ్యాసం
బుల గానంబులఁ దనలో
పలఁ దానే సంతసంబు వడయుచు సంతక.

మృతిఁ గను భర్తపాదములమీఁదఁ దలం దగిలించి యెప్పుచుం
బతి చితి మీఁద సంతట గుబాలున దూఁకెడుదానిఁజూచు చా
సతి వలగొన్న నెచ్చెలుల సంస్తవమున్ జయనాదముం బురో
హీతులయు సాధునాదము సహీనుఁ డతండు వినెం దటాలునక.

ఆ సతియు సంతఁ దులసీ
దాసుంగని భక్తితోడ దండం బిడి యీ
దాసికి దమ శ్రీముఖమునఁ
గాసంత యనుజ్ఞ యీయఁ గావలె ననినక.

కథలు, గాథలు

ఏడ కేగనమ్మ యింత యాయోజనం
బనియె దులసిదాసుఁ డధిక కృపను
భర్తతోడ నేను స్వర్గంబునకుఁ బోదు
ననియె నల పతివ్రతాళిమాళి.

ఇల వీడి స్వర్గమందలి
తలఁపేలా తల్లి యం చతఁడు నగి యనె ని
ట్లల స్వర్గం బేవారిదొ
యిలమాత్రము సుంత వారి దేలా కాదో?

తులసీదాసుమనంబును
దెలియక యనె నామె భర్తృ దేవతఁ బడయం
గలదాననేని స్వామి
యల స్వర్గం బెడమ కాల నావల దోతున్.

నవ్వి తులసిదాసుఁ డవ్వ! యింటికి నేఁగు !
నాదుమాట నుంచు నమ్మకంబు
నేటినుండి యొక్కనెలపైని నీభర్తఁ
బడయఁ గలవటంచుఁ బలికె సంత.

అల్ల పతిభక్త యెంతయు నాసజేసి
వల్లకాటిని విడి యేగె వాసమునకు
అతఁడు చెప్పిన మంత్రంబు సనునిమేష
మామె జపియించె శుద్ధమా సంతరాత్న.

నెల యొక్క డంత నెంతయును నిండిన యంతట నెంతమందియో
 కొలకొలమంచుమించి యిరుగుంబారుగున్ జవరాండ్లు వేడుకన్
 బలబలమూఁగి 'నీమగఁడు వచ్చెనే?' నా విని యామె నవ్వుచున్
 బలికెను మెల్ల నా ప్రభువువచ్చె నటంచట నెల్లవారితోఁ.

వ్యగ్రతగను వారు ప్రశ్నించి 'రతివరో !

యేడ నాతఁ డేడ నేడనంచు ?'

ఆమె బదులు పల్కె! నంతఃకరణమందు

నుండె నాతఁ డుండె నుండె నంచు.

ప రు స వే ది

(భక్తాం)

బృందావనమున నది తట
మందునఁ గూర్చుండి మనము నందున భగవం
తుం దలఁచుచుండె గోకుల
చంద్రుండు ననాతనుండు సంయతమత్తియై.

అయ్యెడఁ బేదపాఱుఁ డొకఁ డల్లన వచ్చి నమస్కరింపఁగా
నెయ్యది యూరు? పేరుమఱియెయ్యది? యంచుననాతనుం డనన్
జియ్య! తముం గనుంగొనఁగ నేచు చరింపని యూరు లేద యా
దయ్యము నెత్తికోలు తుదిదాఁకెను నేఁ డీక నేమి చెప్పుదున్.

వర్ధమానమంచు వఱలు మండలమందు
మాసకరము సుండు మాదునూరు
పేరు జీవనుండు పేరుమాత్రమైకాని
జీవనంబె నాకుఁ జెలఁగఁబోదు.

నన్నుం బోలిన దీనుఁ డెందులను గాసన్ రాఁడు చేలున్నవే
యన్నం బంటలు సున్న తొంటిగతిగా యజ్ఞాలు యాగాలు లే
వ న్నాదమ్ములలోనఁ జుట్టములలో నత్యంతమున్ లేమిచే
వన్నన్నా తల యెత్తికోఁ దిరుగలే కల్లాడు చల్లాడుచున్. ౪

ఆరాధించితి నీశ్వరుం గలను నా కాతంశు కన్పట్టి నఱ
 బొఱంజూచి సనాతనుం గనుము తత్పాదంబులం బట్టు మా
 కీరుండండ్రివిధంబుఁ గొల్పు మతఁడే తెల్పు ధనోపాయ మం
 చారా యిచ్చెను దై వవాణి విఫలం బొనా విచారించుమా.

అనవిని యా సనాతనుఁ డహా కలలన్నియు నిక్కువంబులా
 ధనమది దంధనంబనుచు దానిని ముంటిబలెం ద్యజించితిం
 గనుఁగొనుమయ్య నా కిచటఁ గల్గినభాగ్యము మల్లచిప్పను
 మ్మని తనచేతగామికి మహావ్యసనంబును జెందె నెంతయుఁ.

ఇటులు వగచి యాతఁ డించుక యోజించి
 మఱచినాఁడనయ్య మఱచినాఁడ
 నీదుపల్కుచూడ నిక్కంబు దై వంబు
 కలను జెప్పమాట కల్ల గాదు.

ఈ యమునాతటంబునను నేనొకనాఁడు పదంబు లట్టిటుల్
 వేయునునుండఁగాఁ బరుసవేది కనంబడె దానిఁ దీయుచుఁ
 దేయుఁ డెవండయేని చనుదెంచినచో సలవాని కిత్తునం
 చీయెడ నేడనో విడిచియేఁగితి గుర్తది నాకు లే దెదఁ.

అట్టిట్టు చూడుమయ్యా
 యట్టడుగునఁ బడదు, దాని సంతగ ముట్టి
 ముట్టకమునువే నీ యి
 క్కట్టులు సకలములు పోవఁగలనని యనియెఁ.

కథలు, గాథలు

అనవుడు బ్రాహ్మణుండిసుకనంతయు దున్నియుఁ గెల్లగించియుక్
బెనువడిఁ దోగ్రియుం బరుసవేదిని దీసెను దీయుచుండఁగాఁ
దన మనికట్టు తాయెతులు దానికిఁ దాఁకి సువర్ణరూపమై
కనఁబడె హస్తమెల్లయును గాంతులతోఁ బులకించె నెంతయున్.

ఆ విప్రుం డలవాలుకాతలమునం దాసీనుడై విస్మయం
బూవిప్లూరగఁజూచియీయమునయోహోయెంతయున్ విన్నచో
నేవార్తల్ వినిపింపబోదు? వినువాఁడే లేడుగా కంచెదన్
భావించెన్ రవి యస్తమించె యమునాపారప్రదేశంబునన్.

వెంటనె విప్రుఁడు లేచుచుఁ
గంటను బౌష్పములు జాఱఁ గమలంబులతో
జంటయగు సాధుపదముల
నంటుచుఁ దానిట్లు లనియె నతిభక్తి మెయిన్.

ఏ ధనంబుచేత నెవ్వరు ధను లాచు
మణిని మణి యటంచు మదినిఁ గొనరొ
ఆ ధనంబు కొంత యభిలషింతు నటంచు
నెత్తి యతఁడు మణిని నేట వైచె.

౧౩

బంధ

వేణీబంధము మస్తకంబు పయిని బెంపొంది లింగాకృతిన్
 రాణింపన్, గురురాజ మంత్రమును నారాధించి బ్రాహ్మంబునున్
 బాణిన్ ఖడ్గముఁ బూని క్రూత్రము నొగిం బాటించి, సిక్కుల్ నవ
 ప్రాణంబుల్ ధరియించుచుండి రెలమిం బాంచాల దేశంబునన్.

గురునకు జయమంచు గురునకు జయమంచు

నెన్నినాదంబులో మిన్ను ముట్టు

నిర్నిమేషంబులై నెగడు చూపు ల వెన్ని

యో చూచు నవ్య సూర్యోదయంబు

అక్కుప్రకృల మోదమెక్కి ఝంఝణయంచు

నెన్ని ఖడ్గంబులో హేల మోగెను

‘అలఖ’ ‘నిరంజనా’ యను నెన్ని పిల్పులో

పచరించుఁ బరభీతి భంజనంబు

అల్లపాంచాల మెల్ల నహర్నిశంబు

నాఁడు వాక్యంబు జోక్యంబు గూడుకొంచు

అలఖ యలఖ నిరంజనా యనెడు నొక్క

మోత్ర పెల్లిదమున నేకముఖత చెందె.

కథలు, గాథలు

బ్రదుకుంజావులు పాదభృత్యులనగా భావంబు కుంభాంతరా
న్నదమా దీపముగా స్వదేశమతియే భద్రంబు మంత్రంబుగాఁ
బదునై తల్తలలాడు కత్తి చెలిగా భావింపఁగాఁ జేయు నొ
క్క దినం బొయ్యన వచ్చె నయ్యయిదు వాఁకల్ గల్గు దేశంబునఁ.

౨

అల్ల మహోత్తుంగంబగు
ఫిల్లినగరంపు దేవిడిలం దందా
వల్లికలు తొలఁగుచుండెను
నల్లన సాదుషాహి యలసత బాసెన్.

సిక్కుల కంఠనాదములచే దివి కూయిడఁ గత్తి మ్రోతచే
దిక్కులు మాఱుమ్రోఁగె బలుదివ్వెలచే దళమైన చీకటుల్
సుక్కిఁ బ్రతిజ్ఞ చే దఱిపి శోణిత మోడి యిలాతలంబు కెం
పెక్కఁగఁజేసె నొర యయి దేఱులు పాఱుప్రదేశ మంతటన్.

తమతమదు గూండ్లనుండియుఁ దఱిలిపోవఁ
దొంగి చూచుచునున్న విహంగరీతి
లక్షలక్షల హృదయస్థలములనుండి
ప్రాణములు తొంగిచూచె నయ్యదనుసందు.

౬

వీరమద్దెలు వేళ్ళకు వేసినారు
 వీరగండమ్ము తొమ్మునఁ బెట్టినారు
 వీరతాయెత్తులను గట్టి వెడలినారు
 సిక్కువీరులు వేగ నల్లిక్కులందు.

3

మొగలుల సిక్కువీరులయుఁ బోరది మిత్తి కవుంగిలింత బల్
 పగ నిరువాఁగులుం గల బలంబుకొలందిఁ బరస్పరంబు ప
 న్నగముల డేగలట్లు గళనాళముఁ గైకొని 'దీనుదీన'టం
 చు 'గురునకున్ జయంబ' యనుచున్ వెన నార్చిరి పెద్దపెట్టునన్.

తుదకు దురమున గురుదాసదుర్గమందు
 కడిమి బందాను బందానుగా నొనర్చి
 గొలుసులం గట్టి సింగంపుఁగొదమబలెను
 బట్టుకొనిపోయె ఢిల్లీకి వడి దురాణి.

బరిసెలమీఁద సిక్కుతలపాలల గ్రుచ్చి మొగల్ బలంబు ముం
 దరఁ జన సిక్కు లార్నొకశతంబు పిఱుందన శృంఖలాధ్వనుల్
 గురువునకున్ జయం బనెడి ఘోష కొగిన్ శ్రుతి పట్ట నేఁగి రం
 దఱును గవాక్షమార్గముల దాఁగి కనుంగొనుచుండ నెంతయున్

కథలు, గాథలు

ఎల్లరకు ముంసు తమప్రాణ మిచ్చుటకును
నెల్లవారును ముందరకేగ వేగ
నుక్కివంబున నొండొండ తొక్కులాడి
వెనుకముందులు మఱిముందువెనుకలై రి.

అరిపురమందు నీగతిగ నాదివసం బది దాటిపోయె న
ప్పరదివస ప్రభాతమున వచ్చిన ఘాతకుచేతి కత్తికి
శిరములు వంచి నూలుగురు సిక్కులు చిక్కులులేని వాక్కుతో
గురువునకు జయం బనుచు గొంతుక లిచ్చిరి వీతభీతులై

ఇట్టి చందముగను నేడు నాభులలోన
నేడు నూర్లమంది యెగిరిపోయి
రెనిమిదవ ప్రభాత మేతెంచె బందాకు
గడుఁ బరీక్ష తెచ్చె కాజి వచ్చి.

బందాకొక్క కుమారుఁ డల్లపసుఁబాపన్ బద్ధబాహుద్వయున్
బందా కిచ్చుచు 'నీవె వీని వధియింపన్ పాదుషాయాజ్ఞ'యం
చందీయం గయికొంచు బాలుతలపై హస్తంబు నానించి యా
కందుంగాంచుచు నెర్రపాగకొన నాఘ్రాణించుచున్ ప్రేల్మిడిన్.

వేడికత్తిని మొలనుండి వెలికి దీసి
బాలకుని మోముఁ దమ్మిని బొఱఁజూచి
గురునకు జయం బనుచుఁ గర్ణ కుహరమందుఁ
బల్కి 'నాతండ్రి! లేదురా భయము' టనియె. ౧౫

అభయకీరణంబు పసిమోమునందు నలరె
 దండ్రిమోమును గాంచు చా దారకుండు
 క్షీరకంఠంబుతో నిటుల్ కెరలి పలికె
 'గురునకు జయంబ యెందు మాకు సభయంబ.'

వలపలికేలఁ దత్ క్షణమ వత్సగళంబును బూని తండ్రి దా
 పలికయిఁ గత్తిచే బుడుతవక్షమునుం బొడిచెన్ బలంబుగా
 బిలబిలమంచు నెత్తురులు పేరెమువాయెను బాలకుం డనా
 కులమతితోడుతన్ గురునకున్ జయవెట్టుచుఁగూలె నేలపె .

ఘాతకుఁ డొక్కఁశూలమును గాలించి కాలించితెచ్చి యల్ల బం
 దాతనుసీమ గుచ్చి బలితంబగు తూంట్ల నొనర్చుచుండఁగా
 నాతఁడు వెక్కుప్పిట్ట లనయంబును దొల్చెడు పండురీతిగా
 జేతులొసంగి నిల్చె సభ చిత్తరువో యనఁ బొల్చె నెంతయున్ .

౧౮

కూ రుఁ డు

అల్లయారంగజేబు తానెల్ల భరత
ఖండమును ఖండఖండముల్ గాఁగఁజేయు
చున్నతఱిని యశోవంతుఁడన్న రాజు
పాదుపాదర్చనముచేసి పల్కెనిట్లు.

చీకటిలో రహస్యముగఁ జెంతలఁ బొంతలఁ బొల్పిపొల్పి య
స్తోక బలంబుచే నచల దుర్గమునన్ నహ రా సిరోహినిన్
గైకొనె నాసిరోహి యిదె నాగృహమందున నుండె బందియై
మీ కల సింగపుంగొదమమీఁద దయోదయమేమి తెల్పుఁడా!

అతనిమాట వించు నారంగజే బెంత
వితమాట నేఁడు వింటి నయ్య!
అశనిపూర్ణమైన యల్ల మెఱుం గిన్ని
వర్షములకు మనకుఁ బట్టువడెనె ?

కొండజాతివారిఁ గొన్ని వందలమంది
కూడఁ గొంచుఁ గొండగుట్టలందు
ఎండమావు లట్టు లుండెడు రాసుతుం
డెన్నినాళ్ళ కొదవె నెంతమాట?

౪

ఆతని వెంటనే కాంచగ
 నాతురపడుచుండె హృదయ మచ్చోటుసకుణ్
 దూత యొకం డటిముటి సని
 యాతని దో డైచ్చుగాత మని వచియించెన్.

అంతటఁ బామపా పలుకు లారసి యంజలి యొగ్గి యా యశో
 వంతుఁడు పల్కె నిట్టులు నృపాలక! సింగము నాగృహంబు నా
 కాంత మొనర్చె దానికి నగౌరవముం బొనరింప నంచు నొ
 క్కింత యనుగ్రహించునెడ నేనె సరాసరి తెచ్చి చూపెదన్.

నవ్వి యారంగజే బెంత నవ్వుచేటు !
 వీరుఁడవు నీవు; నీ నోట వెర్చిమాట
 చూడ సిగ్గు గు శూరుని శూరుఁడెందుఁ
 జిన్నపుచ్చినఁ బెద్దలు చెల్లు నండ్రే ?

నేఁ జెప్పుచుంటిఁగాదా
 నేఁజెల్ల యొకింత వలదు నీకుం జింతా
 బీజము సిరోహిశూరుని
 రాఁ జూడుము వేగ రాజరాజా! యనియెన్.

౮

కథలు, గాథలు

తల యెత్తికొంచు మునిముం

గలఁ గనుచు సిరోహిధరణికాంతుఁడు పెలుచన్
నిలిచె యశోవంతునితో

నలవోకం బాదుశాహి యాస్థానమునన్.

చేయుము సలాము చేయుము చేయుమంచు

సింహనాదంబు నభ్యులు చేయ నా సి

రోహిన్యపతి యశోవంతు బాహు వాని

‘గురులకుంఁగాక యెరుల కే నెరఁగి యెఱుఁగ.’

అంచుఁ బల్కిన బాదుషా యనుచరుండు

జేఁగురించిన మోముతోఁ జెప్పె నిటులు

అవనిమీఁదను దలఁ బొరలాడఁజేయు

ఔట్టులో నేర్పికొండు వొక్కింతలోనె.

నవ్వు చవల సిరోహిభూనాథుఁ డనియె

‘ఇంతవఱకును నెఱుఁగ నే నెవరిభయము

భయముచే నెవ్వరికినేని వందనంబు

చేయు టది యెన్నఁటికిని నాచేతఁగాదు.

౧౨

పలికి యిట్లు కత్తిపయి భారమును మోపి
 నిలువఁబడియె శూరతీలక మతఁడు
 పాదుశాహి మోదభరితుఁడై బాసటఁ
 గూరుచుండఁ బెట్టుకొనియె, ననియె.

ధీరుడా ! నీకు భారతదేశమందు
 నే ప్రదేశంబుమీఁదను నిష్ఠి కలదు ?
 రాజు వాక్కుచ్చె ' నన్ని రాష్ట్రములకన్న
 నచల దుర్గంబె స్వర్గంబుకన్న మిన్న. '

అల సభయందుల లోలో
 పలఁ బరిహాసంబు చాలఁ బదనుగఁ బర్యెన్
 బలికె నల పాదుషా యా
 వల ' నచలుడ ! యచలదుర్గవర్తివె యగుమా ! '

౧౫

కోర్కీకి మించిన దానము

అల సుహిద్గంజిలోన యుద్ధాంతమందు
 అవని గడగడలాడంగ నల దురాని
 సిక్కులం బట్టి సులతాను చెంత నిడియె
 దూర్యనాదము దెసలూనఁ దురకనేస.

అప్పుడు తరుసింహునిం గాంచి యల నవాబు
 'ఎల్లవారల మిము క్షమియింతునోయి'
 యని యనియె నంత దరుసింహుఁ డనియె నిటులు
 'ఇంత యవహేల మాపయి నేల భాయి!'

అంత నవాబు పల్కెనిటు లయ్యరె మీరు పరాక్రమక్రమా
 శాస్త్రులు నాకు మీపయిని గక్కన మింతయులేదు మీరుని
 శ్చింతగ నుండవచ్చుఁ దమ శీర్షములందలి జుట్టుకోసి మా
 చెంతల నుంచి పొండికను జివ్వలవేటికి మీకు మాకునున్.

అంతఁ దరుసింహుఁ డతనితో ననియె నిట్లు
 తమకు మా మీఁద నెంతయో దయ దలిరౌ
 వెండుకలు మాత్రమే మీరు వేడినారు
 తలలుఁ గూడను మే మీయఁ దలఁచినాము.

౪

తీర్పు

(రాజస్థాన)

౧

‘రేయిని ధర్మనాశ మొనరించు తలంపున నొక్కదొంగ నా
జాయగృహంబు దూతె నలచొరుని గట్టితి నిప్పు వానికిం
జేయఁగఁదగ్గ శిక్షయెది? చెప్పఁ డ ‘టంచును రత్నరాయభూ
నాయకుఁ జీరి ప్రాద్దునను నాయమువేఁడె ద్విజుంఁడొకం ఁగిన్.

‘ధర్మసాగరమును మీరు తఱచినారు
మీ రెఱుంగని దున్నదే మేము చెప్ప
మరణదండము కంటెను మాఱలేదు’
అంచుఁ దీర్చిచ్చె టేఁడు; బ్రాహ్మణుఁడు చనియె.

౨

ఒయ్యం బర్విడుకొంచు వచ్చి యొకబం టోరాజచూడామణీ
అయ్యయ్యోయలదొంగవాఁడు యువరాజుండీ! ద్విజుండీ నిశన్
గుయ్యాలింపక యంటఁగట్టి యిప్పుడే కోసెం దలన్ వీనినిం
జెయ్యిం జెట్టయుఁ గట్టితెచ్చితి నికన్ శిక్షన్ విధింపుం డనెన్.

అంత రత్నరాయఁ డా బంటునుంగాంచి
యించుకేని కదల కిట్టులనియె—
మఱియు నేమియేని మాటాడఁగాఁబోకు
విడిచిపెట్టు విపు) విడిచిపెట్టు. ’

౪

గు రు గో వి ం దుఁ డు

‘బందుగులార! క్రమ్మఱుఁడు వై శమ యిండ్లకు నాకురాఁగ నింకం దఱి కాద గుట్ట లివి కన్నవి పిన్నవి కావు కాసలాయందము లీను దాల యమునాపగ వేళ ప్రభాత’ మంచు గోవిందుఁడు లేపి చెప్పెఁ దనవెంటను బొల్చు కొలందిమందికిఁ.

సాహూ పొమ్మిఁక రామదాసచనఁగా సన్నాహముం జేయుమా లేహారీ పదవోయి లోభకళికా లీలం దగం జూపి నఁ మోహావిప్టుని జేసి కర్మజలధిఁ ముంపంగఁ బోకుండు మీ రోహో! జీవితరంగభూమి యిపుడెంతో దూరమం దుండుతఁ.

నడిరేయిం బలుమానవాత్మలు ననుఁ రమ్మన్నయట్టుల్ వినం బడఁగా నిద్దరనుండి దద్దరిలి మేల్పాటొంది నే నియ్యదే వడిగా వచ్చితి వచ్చెవచ్చెననుచుఁ వాక్కుత్తు నిమ్మేని నీ యెడఁదంబ్రాణముఁ ద్రోయ నెంతుమనుజాహీనప్రవాహంబునఁ.

మిమ్ముల మీదు చాపలము మిక్కిలి గాంచిన నాయెడంద యు గగ్గిమ్మయిపోవుఁ గోపశిఖి క్రాగి సహస్రశిఖాళిఁ గాలస ర్పమ్మన నాటలాడుచును గగ్గిన్నన లేచును దీర్ఘకోశమ ధ్యమ్మునఁ గ త్తి తిట్టెడువిధమ్ము ర్ఘణంఝణలాడునెంతయుఁ.

ఈ గుహను వీడి జయతూరి హేలఁ బూని
మానవులమధ్య దూఁకి సామాజ్యములను
గొన్నిఁటినిఁ గూలఁ దోసి యింకొన్ని నిలిపి
యెగు బుగ్గిని గల్పుట దెంత సుఖమే !

గుర్రమో యనఁ బరువెత్తు గుడ్డినియతి
బట్టి కల్లెమ్ము వెట్టి కైవసము నేసి
అడ్డమాకల కెదురొడ్డి యననుకూల
ఘటనలంజేని నాదారిఁ గడఁపువాఁడ.

ఎదుటికి వచ్చునట్టి జన బృందమునం దొక కొందఱోనరి
ల్లుదు రొకకొందఱుర్విఁ బడి లోఁగిను పోదురు బాధ తాద్విధా
భిదయగుఁ బాదచిహ్నములువెనక నె యాఁగును మింటికన్నోగిం
జెదరి చికాకుతోడవెతఁజెందులయాగులు గ్రక్కఁగ్రొంబొగన్.

ఏ యమారాత్రీయో తుదిరేయి యగును
ఏ పవలొ యెర్రనిప్పులయెండ కాయు
వజ్రగర్భిత మగు వారివాహసేన
విన్వితీగి యెప్పుడోకాని వ్రీలిపడును.

‘ రా రం డం ’ చును బిల్చుచుంటిని మహారంభంబుకై యెల్లరన్
వారుం బర్విడివచ్చుచుండి రఖిలద్వారమ్ములున్ శూన్యమా
వీరున్ వారన కెల్లవా రవశులై విచ్చేయువారింక నే
దారిం జూడఁగ సౌఖ్యదుఃఖముల బంధం బుండఁబోదెంతయున్.

కథలు, గాథలు

ఈలలి నాదుపిల్పు విని యెవ్వరి నెవ్వ రొకింత నాపఁగాఁ
జాలర యైదువాఁకలును సంద్రమునం బడితీరునట్లె భ
క్తాళిమనంబు లన్నియు మదై క్యము చెందఁగ వచ్చితీరుఁ బాం
చాల మిదెల్ల నొక్కవరి చాల హాలాహళి గింగురించెడిన్.

భీకువులార ! నే నెటకు వెళ్లుదు ? నా పిలు పీఠ మీఠముం
దూఱుఁ బ్రభాతమందులనె తోడనె రం డను నాదుపిల్పు వి
న్నారయి పాటు మానుచు జనంబులు వత్తురు రాత్రియందునన్
రారె యటన్న పిల్పు చెవి రాయఁగ నిద్దురవోరు చూడుఁడా !

ఏ నిటు ముందుముందులకు నేఁగు కొలంఠియు బాటపేట లా
స్థానములున్ నరాటవిగఁ దార్కొను జాత్యభిమానముల్ లయం
బొను ద్విజుండు మాలఁడొక్కఁడై చను మానముమానహానియున్
హానము చెందు హేలగను బ్రాణము లిచ్చెద రెల్లవారొగిన్.

చాలుంజాలును నీకల

యేలా? కా దిప్పుడు సమయ మీ దీర్ఘనిశ్చే

మేలుకని యరుణుఁ జూడఁగ

గాలం బెడలింతు నొంటి క్షణగణనమునన్.

ఇప్పుడు కల్పనాజగతి నింక నరణ్యమె రాజధాని తా
నిప్పటికింక భావనయు నెంతయు మూకమె యింక సాధనల్
చప్పఁగఁ గర్మమున్ విడిచి శాంతమనస్థి త్రోడ రేబవల్
తప్పక యాత్మనుండి గళితంబగు వాణిని నాలకించుటల్. ౧౮

కావున నొంటిగా యమునకట్టలయందులఁ గొండలందులం
 గోవులయందులం దిరిగి కొండల గోడములం జెరుంగుచుకా
 బావనమైన నిర్గురుల పాటలతోడుతఁ బాటఁ గల్పుచుకా
 నావిధి నేనొనర్చుచు మనంబునఁ బొందుచుచుంటి శక్తినికా.

ఇక్కరణిక గతించెఁ బదియేడులపై నొకరెం డిఁకెన్ని పోఁ
 జిక్కునొ చిక్కుగా కమరజీవిత మొక్కొక చుక్కగాఁగ నల్
 దిక్కులనుండి నేరుపుగఁ దెచ్చి పదంపడి యంతరాత్మలో
 మొక్కలువోక నేను పరిపూర్ణతగాంచు దినం బ దెన్నఁడో !

గురువు మీయందఱఁ గోరుచునున్నాఁడు
 నావెంట నెల్లరు నడవుఁ డంచు
 నా జీవనమునందు నవజీవనము నొంది
 యెల్ల దేశము జాగరిల్లు నంచు
 నిక్కమా వస్తువు నే నిందు నందుకొ
 న్నాఁడను దారిఁ గన్నాఁడ నంచు
 ఇంక భయంబులే దింక సంశయము లే
 దింకేమియును లేదు వంకయంచు
 చావు బ్రతుకులు లోనైన వేవి లేవు
 ఎల్లలోకము లట నోసరిల్లు నంచు
 అమ్మ ! నా పని నేటికి నాయె నంచు
 నెప్పుడీ ప్రాణములు విప్పి చెప్పఁగలనో !

కథలు, గాథలు

చేతంబందున దైవవాణి యొక్కో మోసంజూడుడీ యిట్టులకొ
“నీ తేజంబున నీవు నిల్వబడుమీ నీ ముంగలం గాంచుమీ
నీ తాత్పర్యము వీనులార వినఁగా నీ యాన చెల్లింపఁగాఁ
కొ భక్తిని నెందఁ తెందఁ టిదె యార్తికొ వచ్చుచున్నారలో!

“ వినుము విను మవె కలకల భగవతులు! హృదయ
ధార పరుగెత్తు; నీవు మాత్రము దివ్యే
కరణి మేల్కొంచి యుండుమీ ! కానినాఁడు
వార లీ నినిఁ బోదురు వచ్చుదారి. ”

వెలలుమ రామదాస! యికవెళ్ళుమసాహసవ! మిత్రులారమిం
వెలలుఁ డిఁ కెల్లవా రటులు వెళ్ళుఁడుముందొకసారి రం డిటుల్
కొలకొల మంచునుకొ గురునకుకొ జయవెట్టుఁడు చేతులెత్తి మీ
రలఖ నిరంజనా యనుచు నార్కుఁడు చాలును విందునెంతయుకొ.

శేషపాఠము

౧

సిక్కులకు నొజ్జ గోవిందుఁ డొక్కనాఁడు
ఒక్కయేకాంతమగు చోట నొక్కరుండు
కూరుచుండి విచారించుకొనుచునుండె
నాత్మజీవనచరితంబు నాదినుండి.

యావన మన్న శుభ్రోపటమందుల నే రుచిరాక్షరావళుల్
పూవులువోలఁ గన్నడెనొ ము న్నొకపట్టున భారతీయ మా
భూవలయంబు నే తలఁపు ముట్టి గ్రహించెనొ యవ్వీ నేఁడు తా
మావిలమై దురాశయయి యాతనికిఁ మదిదోఁచె నెంతయున్.

ఇది యెల్లఁ బెద్ద కలయా?
తదుపరి యీ జీవితంబు తా వితయా? యం
చెదఁ దలఁచి తలఁచి కలఁకం
జదికిలఁబడి కూరుచున్న సంధ్యావేళన్.

కథలు, గాథలు

అరుదెంచి యొకతురుష్కుం
డరుగుచునున్నాఁడ దేశ మయ్యా మీ య
క్కఱ కొఱకుఁ గొన్న గుర్రపు
ఖరీదు నొసఁగుం డటంచుఁ గథియించె వెనక.

గురుగోవిందుఁడు మోము నెత్తుచును 'షేకూ! నీకిదే నానలాం
తురగంపుక వెల తెల్ల వాఱఁగ నె యిత్తున్ భాయి పోవోయి యి
త్తెఱినంచుక వచియింప షేకు 'మరియాదా నీకు? నాసామ్ము తె
మ్మర దొంగాగజదొంగదొంగయనుచుక ముమ్మాఱునిందించినక

విని చరాలున గురువు గోవిందుఁ డంత
మెఱుపువడితోడఁ గ త్తిపైఁ గరము వైచె
షేకు తల యొక్క త్రిటిలోన ఛిన్నమాయె
దురక నెత్తుట నల నేల తోఁగియాడె.

గురుగోవిందుఁడు దాటిపోయిన పనిక గుర్తించి 'నా కింతతో
సరి యీపాపపుఁ గ త్తి రిత్తగను ననగిం బోడ్చి లక్ష్యంబు నే
మరె నీబాహువు నమ్మ నింక మఱి నామర్యాద చేదాఁటె ముం
దర నీ పాపమలంబునుం గడుగుటే నా యంత్యకర్మం బొగిక'

అని తలఁచె నల్లతురకకుఁ
దనయుఁడు పసికాయ యొకఁడు తనరారఁగ నా
తనినిక మచ్చిక చేయుచుఁ
దనకడనే యుంచుకొనుచుఁ దాఁ బోషించెక.

౮

కన్న కుమారులకన్న మిక్కుటముగాఁ
 జన విచ్చి మనసిచ్చి చాల సాకె
 మిత్రుని సుతుకన్న మేలుతరంబుగా
 నాతనితోఁ గూడి యాటలాడె
 కూతు నిచ్చిన యల్లుఁగుర్రుకు దొడ్డగా
 నన్నవస్త్రము లిచ్చి యాదరించె
 నమ్ము శిష్యునికన్న నాడెంబుగాఁ గంట
 వత్తిడుకొని విద్య యొత్తిచెప్పె
 ఇట్టి గురువును శిష్యులు చుట్టు ముట్టి
 'దేవరా ! మీకు మే ముపదేశ మొసఁగు
 వారలము కామ యది గుఱిండు వచ్చి పిల్ల
 వెక్కిరించుట యగుఁ గాని వినుఁడు మమ్ము.

పులిపిల్ల నెంత పెంచిన
 నల జాతిగుణంబు మానునా ? పెరిగినచో
 నలదాని గోళ్లు మనమా
 టలు సుం తేనియును వినుట టాటోటు సుఁడీ !

అని హెచ్చరింప నంతట
 ననియెను గోవిందుఁ డిట్టు లహహా ! పులి పి
 ల్లను బెబ్బులిగాఁ జేయక
 కనుఁడి యేమిగను మప్పఁగలుగుదు నింకన్.

కథలు, గాథలు

చూచుచుఁ జూచుచుండ గురుచూపున బాలుఁడు పెద్దయై కుమా
రోచిత్రలీల నాతనికి నూడిగముం బొసరించి మించు, డా
చే చెలువంబుగా సతము చెంతనె నిల్చును, దోడ నీడగాఁ
దోఁచి చరించుఁ బ్రాణములతో సరిగా వలచుకొగురూత్తముకొ.

సమరమునయందుఁ గొడుకులు చాలమంది
చెల్లి గురుమది శూన్యమ్ము చేసిపోయి
రిపుడు పెత్తనమందున నీ తురుష్క
నందనుఁడు దానిఁ దా నశూన్యంబు చేసె.

వాయు బలమువల్ల బయలునయందుండి
కొట్టుకొంచు వచ్చి క్రొత్త విత్తు
రిత్త తొర్ర జెంది రేకెత్తి కొమ్మల
వృద్ధవటము నావరించుఁ గాదె.

ఒకదిన మాపతాను తనయొజ్జకు సాగిలి మ్రొక్కి మీ దయన్
సకలము నేర్చికొంటిఁ దమసమ్మతియేనిని బోయి రాజు సై
నికులను జేరి నే బ్రతుక నేర్చెదనం చన వీఁపు తట్టి నీ
కిఁకను బరాక్రమంబునను నించుక లోటనియెన్ గురుం డొగిన్.

3

పరదిన సాంధ్యవేళ గురువర్ష్యుడు తా ససివారు వోవుచున్
 దురకను బిల్చి వాడి యసితో నిటు రమ్మనె భక్తు లెల్ల ర
 గ్గురువరుఁ డొంటిఁగాఁ దురకకుర్రనితోఁ జనుచో నభద్ర) మం
 చరయుచు మేము వత్తు మని యూర్చిరి వద్దని దేశికుం డనెన్.

గురువరుఁడు శిష్యవర్ష్యం
 డిరువురు మానంబుతోడ నేకాంతమునన్
 జరజర నడచుచు నడచుచుఁ
 దఱిసిరి యొకపెద్దయేటి తట మల్లంతన్.

రాలు విరఁజిమ్మబడియుండు కూలమునకు
 వానకారున జలధార పాఱుతెంచి
 క్రేళ్లు దాఱుచు వేలాది వ్రేళ్ల చేతఁ
 గోసగా నెర్రమట్టిని గోఁక్తివై చె.

అందుగుల బారు లండము
 చిందుచు నొప్పారె లేత చిగురుంబాపలే
 క్రొందుకొని యంబరాంశం
 బండుకోనం బోలెఁ ద్రోవు లాడుచునుండెన్.

౧౯

కథలు, గాథలు

లక్క జేగురు రం గొప్పు నొక్కయోర
వాలుకాతీరమందు మోఁకాలిబంటి
నీరు స్ఫటికంపుఁ దెలుపుతోఁ బాఱుచుండె
గురువు నదియొలఁ జూపె నా తురిక చూచె.

ఆఱిపోవు దినాంత దగ్ధారుణాభ
పొడవు చాయలతోఁ గూడి పడమటగను
గబ్బిలంబుల విచ్చురెక్కల విధాన
నెగిరిపోయెను నిశ్శబ్దమగు నభమున.

గోవిందుం డవు డాపతానునిఁ గనుంగొంచోయి మామూద!యీ
తావుం జూడుము త్రవ్వు మీడ నని హస్తం బెత్తి చూపింపఁగా
నా వాఁ డయ్యెడ నున్న పెల్లినుము పాయంజేయుచున్ గర్తముం
గావించెన్ వెనఁ గానిపించెను శీలాఖండం బొకం డెర్రొగ్గ.

‘రాతని జూచితే యెఱుపురం గిది నీ పితృశోణితంబు నే
నాతని కీక డబ్బు, సమయంబు నొసంగక, తుంచితం దలన్
హేతని బట్టుమీ యింకను నీవు నుపుతుండవేనిఁ బ్రేతకుం
బ్రీతీ యొనర్చు మీ తఱ నోరీ పితృఘాతకు రక్షధారలన్’.

ఇటులు పలికిన గురువుపై కెగిరి దుమికి
జబ్బు పైకెత్తె మామూదు బెబ్బులివలె
అల్ల గురు వెట్లు నిలిచెనో యటులె నిలిచె
నతికతోరంపుఁ బ్రస్తవప్రతిమవోలె.

౨౪

తల్ క్షణం బతండు తరవారి నేలపైఁ

బాటవైచి గురువు పదములందు

మోఁకఱ్ఱి తాము ముందింక సైతాను

తోడఁ గూడి యాట లాడవలదు.

గురువంచుఁ దండ్రి యంచున్

మఱియుం జుట్టం బటంచు మఱి దైవమటం

చరసితి మిమ్మే, ధర్మం

బెఱుఁగుచు మా తండ్రిమాట నేమరితి నిఁకఁ.

మానసమందు నాకు నల మంగళభక్తియె నిల్చుఁగాక యీ

హీనపు హింస యాత్మ మొలకెత్తక మాసియపోవుఁగాక దే

వా! నిజపాదధూళి యిడుఁ డంచును బల్కి బిరాన రోజుచుం

గానను దాఁటె వెన్దిరిగి కాంచక యాఁగక యింపు కేనియున్

రెండు నీటిబొట్లు పిండిన యట్టుల

నురలి గురువు నేత్రీయుగము తడిసె

నాఁటినుండి కొత్తబాటగా మామూదు

అయ్య దప్పుదప్పులందె యుండె.

నిర్జనంబగు నింట నిద్రించు నొజ్జను

తెలవాఱు తఱి మేలుకొలువఁ జనఁడు

నిద్రాగృహముముందు నిస్త్రింశహస్తుఁడై

రాతిరివేళఁ బారాకు రాఁడు

కథలు, గాథలు

ఏకాంతసీమల కెందేని దేశికుం

డే పిల్చినను వెంట నేగఁబోఁడు

ఒజ్జతోదుత నేటియొడ్డులఁ గానల

వేటాడఁ బోవంగ వెడలిరాఁడు

శిష్యుఁ డీరీతి నుండ దేశికుఁడు చూచి

యొకటఁ జదరంగమున దింపె నుభయు లవుడు

ప్రొద్దుపోక లెఱుంగ రా ప్రొద్దు శిష్యుఁ

డోడఁ బ్రతియాట కంపంబు గూడ మాట.

నంజ వచ్చెను జీకటుల్ చాలహచ్చె

రేయి ముదిరెను పై వారు పోయి రంత

తలఁపు తీక్షణ్ముఁ గావించి తలను వంచి

బలము చూచుచునుండే నా మలకబిడ్డ.

అల గురు వెష్టాకాని బల మంతయును విరఁజిమ్మి మల్కా పెం

దలవయి రివ్వనం బొడిచి నవ్వుచుఁ “దండ్రిని జంపువానితోఁ

గలియుచు నాటలాడుకొను కాపురుషుండవు రోరి యిట్టి వా

రలకును నెందులఁ జయము రమ్మనవచ్చునె?” యంచుఁ బ్రకీర్ణ

వెంటనె మెఱుపుం బోలెం

గంటికిఁ గనిపట్టు వాడి ఖడ్గంబు పఠా

నంఠెనొ లేదో గురునెద

గంటున రక్తంబు ధారగట్టె నేలఁ.

39

అప్పుడు దేశికుండు దరహాసము సేయుచుఁ బల్కె నిట్టులన్!
 దప్పునకుం బ్రతిక్రియ యొనర్చుట యెట్టులా యద్ది నేటికిం
 జెప్పితి శేషపాఠమును జెప్పి సమాప్తము చేసివైచియే
 యిప్పుడు పోదుఁ దండ్రి! కొనుమీ తుదిదీవన లే నొసంగితిన్.

న క ల ఖ ళ్ల

(రాజాశాస)

౧

వుడమి నెంతవట్టు బూందిదుర్గం బది
యలరుచుండఁగలదొ యంతవట్టు
నీరు త్రావ నని చితురుమహారాజు
పట్టుపట్టెఁ జాల భయమువుట్టె.

పెక్కిగడ లీ పంతము విని
'లక్కే? దుష్కరము మనుజులకు నిది యెట్టుల్
నెగ్గు?' ననిరి నృపుఁ డీయది
నెగ్గునిచోఁ బంత మింక నెగ్గింతు ననెన్.

అలరుమాఁడగుయోజనంబులయెడం బొ బూంది దుర్గం బటం
గల హారాకులజాతు లెల్లరుఁ బరాక్రాంతిం బురారాతులో!
పులులో! హమునృపుండు మొగ్గరమునం బొల్వం బరుం డెవ్వఁడున్
గలలం దేని వణంకు, దానికిఁ బ్రమాణం బీ చితూర్ భూవుఁడె. ౩

ఆలోచించి రుసాయమున నచివు లిట్లా బూందిదుర్గంబునుం
బోలెన్ దుర్గముఁ గట్టి దానిని జితుర్ భూపాలుచే నెంతయున్
గాలన్ గేలను గూలఁజేయవలయుంగా కట్లు కాకున్నచో
హేలాలాపముకోస మాత్మవధ కాదే తేని కీ రోజునన్.

అను చమాత్యులు తలపోసి యల్లరేయి
శీల్పులం బిల్చి వారలచేత నపుడు
బూందికోటకు నకలుగా బొమ్మరిల్లు
కట్టఁజేసిరి చిత్తూరు నట్టనడుమ.

౨

హోరాకుల సంజాతుఁడు
వీరుఁడు కుంభుం డనంగ భృత్యుం డల చి
త్తూరు ధరాదారుని కడ
గారవముగ నుండెఁ జాలఁ గాలమ్ముబడిన్.

వీరుం డాతఁడు వేటవోయి యపుడే వీతెంచు చి వార్త పల్
మాఱుల్ వించు నెవండురా నకలు ఖిల్లా నేలనుం గూల్చి మా
హోరావంశ్యులనే యధోముఖులఁ జేయంజూచురా? నే నిదే
పారా యిచ్చెద మచ్చుకోట కనుచుం బై నుండె నీక్షించుచున్.

కథలు, గాథలు

మచ్చుకోటను బల్లన మట్టి గలుప
వచ్చి రప్పుడు చిత్తూరు ప్రభువుగారు
ఉండు మావల నావల నుండుమంచు
బిట్టు గర్జించి కుంభుండు పిడుగువోలె.

‘బూందిపేరను నాటాడఁ బూనినావె ?

అవ్వ! సైరింపఁజాల నీ నవ్వులాట
బూందికోట ప్రాకారంబు ముట్టనీయ
నో మహారాజ ! దవ్వుగా నుండవయ్య.’

అని మోఁకాలిని నేల కాన్పుచును విల్లంబుల్ కయిం బూని ని
ల్చిన కుంభున్ గిటివేసి వాడియసిచే సేనల్ తలం దుచ్చించి వై
చిన వేగం బడె వాని మస్తకము పెన్ సింగంపు మోసాల, న
ల్లనఁ దద్రక్తముచేత నా నకలుఖల్లా ధన్య మాయెం దుదిన్.

౧౦

హో శ్రీ మ హో త్స వ ము

(రాశిఫల)

వ్రేగగు నాజి నోడి కడు వింతల కగ్గములైన దుర్గ భూ
భాగము లుక్కుకోటలును వైభవముల్ విడనాడి పోయి భూ
నాగుని రాణి కేతునము నాడగు పత్తనమందు నుండి యీ
లాగున వ్రాసెఁ జీటి పదిలంబుగఁ గేసరఖాను తేనికీఁ.

మియ్యో మీకు లడాయిమోజుచనెనేమీ? యీవసంతంబుతాఁ
జయ్యం బోవుఁ బఠాను సైనికులతోఁ జ్ఞదెమ్ము రాట్టుత్రికల్
వెయ్యోట్టుర్ గల రిందు నందఱము హోశ్రీక్రీడ కావిత మం.
చొయ్యం గేసరఖానుచీటిఁగని, యోహోయాడునేయం'చొగిన్.

పలుమఱు చూచెఁ జూచి పయిఁబై కినిగడ్డము దువ్వె దువ్వె పెం
దలపయి నెర్రపాగ నొకదారిగ దిద్దెను దిద్ది యత్తరుల్
చిలికిన చేరుమాలు వడిఁ జేకొనెఁ జేకొని రెప్పలందుఁ బే
ర్లల సురమాయి రాచె, మఱిరాచి మఱిమఱి దువ్వె గడ్డముఁ.

వకుళవసంబునక మలయవాయువు మత్తిలిపోయె మావులక
ముకుళము లెత్తె దువ్వెదల మొత్తములెవ్వరిమాటలన్ వినుక?
సుకముగ నెల్ల దిక్కులను జమ్మని స్వేచ్ఛగఁ గ్రుమ్మరిల్లెఁ దా
మొక రొకరే పఠాను లలయుత్సవముం గనవచ్చి రెఱియుఁ.౪

౨

కేతునపత్తనోపవనికిణ్ మలుసంజ యమర్చు రాగ వి
 ఖ్యాతికిఁ బిల్లఁగ్రోవి యనఁగాఁదొడఁగెన్ ములతాను రాగమున్
 బ్రోతిగ రాణిదాసికలు రాజితవేషలు నూలుమంది తా
 మాతటి వచ్చి రెర్రొబడె నంతట వేడివెలుంగు నింగినిన్.

ముంగాళ్ళతో నేమొ ముచ్చటింపబోయి

పల్చని గాగరా పైకి నెగుర

పై తిన్నేరైకపైఁబడు దంటపయ్యంట

యొలయు గాలికి నిద్రనుండి లేవ

వలకేలను గులాబిగలఁతి డాకేల బు

క్కాయి కోరయుఁ బొంగి కాలుదువ్వ

చిలుపోకముడినుండి చిమ్మనంగ్రోవి యొ

య్యారంపు తీవి వేలొలాడుచుండ

తగఁ బఠానులతో వసంతంబులాడు

తలఁపు మిగులంగ రాజపుతాను వారు

బారుబారులు గాఁగను వచ్చిరెలమి

కేతునపురాణి సకియ లా కెలని కపుడు.

కన్నులనవ్వి చాల దరిగాఁ జని కేసరఖాను వల్కె 'నే
 నెన్నో దురంబులఁ బ్రతికి యేడ్చెఱి వచ్చితి నీ దురంబునం
 దెన్న నెఱింగియే యెఱింగియే మరణించెద' నాఁగ విన్న యో
 పిన్నికరంబు నవ్వెఁ గని చేసె సలా మతఁ డోరపాగతోఁ.

నవ వసంతోత్సవోన్నాద మంతకునంత
 కధిక మత్యధిక మభ్యధికమాయె
 మాపటి యాకాశ మంటపంబునయందు
 బుక్కాగులాములు పోసి రెవరో
 వకుళ వృక్షములందు వాసించు పూలబో
 నొక క్రొత్తరంగు తా నుదయమాయె
 లఖిలవృక్షంబుల యాలవాలములందు
 రక్తపరాగంబు రాలి పడియె

ఓయ్య రాజపుతానాంగనోపహాస
 ములకు నులుకుచుఁ బిట్టలు వలుకుమఱచె
 ఏడనుండియొ యెర్రని మూడమంచు
 పట్టె మాపటిమిన్నుల పట్టునందు.

౪

ఈ వామానయనంబులందుల నిషా యింతేని లే జేలాళ్ళో!
 యీవక్షంబులు నున్నతంబులును గావేలాళ్ళొ యీయందె లే
 లావై స్వర్ణముఁ జిమ్ముఁ గంకణము లేలా శ్రవ్యముల్ గావటం
 చావేగంబును నక్కజంబు నుభయం బా ఖాను చెందెకమదికా.

పలుకులా కోయిలపలుకులు కావు వ
 రాకాల మేఘగర్జనలు గాని
 పదములా నడచెడు పద్మముల్ కావగ్గి
 చెరిగెడు రవికాంత శిలలుగాని
 కరములా తామరకామలు కావు భీ
 షణమైన కాలపాశములుగాని
 దేహమా పూచిన దివ్యవల్లరికాదు
 సభువైన కఠినకాష్ఠంబుగాని
 మంజరీహీన మరుభూమి మహితలతలు
 ఔర రాజపుతానా మహాయువతులు
 చూపునం జేత నెదను నాజాకు లేదు
 అంచుఁ గేనరఖాను తా నాత్మ నెంచు.

౧

దుశితతాశమ్మున గతిన
 మృతీ బిల్లంగోవి తా నిమగ్నభూపాలిక
 జతురతరతానముం గొని
 ప్రతి లేకుండంగ నపుడు పాడఁ దొడంగెక.

కుండలంబుల ముత్తీయంబుల కుచ్చదండ ల వూఁగఁగా
 రెండుచేతులఁ గంకణంబులు రెండు మోటుగఁ బొల్పఁగా
 దండ దాసి వసంత ముంచిన దండి గిండియ దేరఁగాఁ
 జండి చందము రాణి యప్పుడు సాగి వచ్చెను గ్రీచ్చఱక.

పలికెఁ గేసరఖాను—‘నీ దారిఁ జూచి-
 చూచి కన్నులు రెండును సొట్టలాయె’
 పలికె రాణియు—‘మాకు మీవంటిదశయె’
 నాఁగ నూర్వురు చెలియలు నవ్వి రంత.

పదఁపడిఁ జరాలునక ఖాను నుదుటిమీఁద
 రాణి చేకంచుగన్నె బిరానఁ దాఁకె
 తా ననినయట్లు కేసరఖాను రెండు
 కన్నులును బొత్తలాయె రక్తంబు కాతె.

౧౪

E

కాలెను మింటఁ జంద్రుఁ డధికంబుగఁ జెట్టులఁ జెట్టులన్ నగా
 రాలు మొగిల్లులే కుఱుము రాణగ మ్రోగఁ గరాసి భాసురా
 భాలహరుల్ తళ త్తళలఁ బర్వె ననాయి గభీర సుస్వరాం
 దోళిత మాచుఁ గన్నడను దోడనె పాడఁ దొడంగె వాకిటన్.

గాలికి గాగరాలు మఱి కంచెలతోడి పయంట లన్నియున్
 వీలెను నేరొ మంత్రములు పెట్టినటుల్ మగవేసముల్ కడున్
 గ్రాలెను నందు నూఱుగు రఖండులు పూవులనుండి త్రాఁచులం
 బోలెను లేచి చుట్టుకొని ముట్టిరి బిట్టు పఠానువారినిన్

వచ్చిన దారిఁ బట్టుకొని పాటిరి వేగఁ బఠానువార లా
 పచ్చి వసంతరాత్రోఁ దెలవాఱులు కోకిలకూజితాలకుం
 గ్రొచ్చుఱఁ దోటలన్ విధివిరామము లే దిటువోలె సాంగమ్మై
 వచ్చెను గేతునాఖ్యపురిఁ బండుగ కేసరఖాను తేనికిన్. ౧౨

పెండ్లి

(రాజస్థాన)

ఆయెను రేయియందు నొక యామముమాత్రము మేలితాయి నన్నాయి వినంగఁబట్టె నయనంబులువ్రాలఁగఁ గొంగుముల్లగిణి రాయవధూవరుల్ బామలరాణఁ జెలంగిరి మేల్ముసుం గెడం జేయుచు గూండ్లనుండి పురిచెల్వలు చూచుచునుండి రాదటఁ.

తొలకరిమబ్బు పెల్లుఱుముతోడుత మంగళ శంఖనాదముల్ కలగొనె, దోలితోలి చలిగాలి చటుక్కున నీశు దిక్కునన్ నిలఁబడె, గాఱుమబ్బుగమి నింగినిఁ గప్పెను బెండ్లిపందిరిం గల మణిదీపకాంతులకుఁ గన్ను లొగిణి మిఱుమిట్లు గెకొనె.

౨

‘మంటపమధ్యనీమకు నమాంతము వచ్చెను వీఁ డెవండు? మిన్నంటుచు భేరిమ్రోతవిన నాయెను మోసలయందు’ నంచు వెన్నెంటనె యెల్లవార లల పెండ్లి కుమారునిఁ బెండ్లి కూఁతునుం బంటపొలానకున్ వెలుగు వైఖరిగా గిట్టివైచి రాదృతిన్. 3

కథలు, గాథలు

బాసికంబుతోడఁ బనువుబట్టలతోడ
మలయు మేత్రీరాట్కుమారునకును
మనవిచేసె నిట్లు మార్కారుభూపాలు
దూత హస్తములను దోయిలించి.

‘ రణము పొనఁగె నేఁ డరాతిసైన్యంబుతో
రామసింహుఁ డేఁగె రణమువెంట
పఱచిరండు మీరు పసిపిల్ల బాలాది
చెందుఁగాక రామసింగు జయము ’

అనవుడు ‘రామసింహునకు నొత జయం’బని మేత్రీరాజు బి
గ్గన ననఁ బెండ్లివారలును , గాత జయం బల రామసింహరా
జున’ కని యార్చిరా వధువు సొమ్ముసిలెక బెగఁడింది దూత యి
ట్లనియెను, మేత్రీరాజొమరుఁడాయిఁకఁ గాలములేదునుంతయున్’.

వెడవెడఁ జేలకొంగుముడి విప్పి వరుండు వధూముఖింబు చూ
చుడు వధువువరుంగనియె, జూచువరుం డనె—‘నాకుఁ బోవనొ
ప్పెడు తఱి యాయె మృత్యుసభ పిల్పరుదెంచెననాయి డోలులుం
దుడుములుతప్పెటల్ మఱియు దుందుభులావజముల్ వితావితల్.

వీరుండు తా నిటుల్ వలికి పెండ్లికిరీటము పెండ్లి బొట్టుతోఁ
బేరెము దీసెఁ దేజిపయిఁ బెండ్లికొమార్త కడుక నతాస్వయై
చేరెను రాణివాసమును జెచ్చెరఁ బెండిలి మంటపంబునం
దాఱెను దీపముల్ నృపసభాంతరమందు నెనంగెఁ జీకటుల్. ౨

వగచుచుఁ దల్లి దుఃఖభయభారమునఁ “దురదృష్టవారాల! యీ నిగనిగ బెండ్లివేనమును నీఁగుము” నా విని కన్య “యమ్మ! నా మగని గృహాన కేఁగెదను మంగళవేషముతో” నటన్నఁ దా మొగమును మొత్తుకొంచు ‘సరిపో’ మ్మనెఁ దల్లియు మెల్ల మెల్ల గఱ

లంతటఁ గన్యమీఁదను గ్రహంబు లెఱింగిన పాటు లెల్ల న క్షింతలు వేసి రా వధువు చెచ్చెరఁ బల్లకి నెక్కె వీటిలోఁ గాంతలు కంట నీ రిడిరి క్రన్నన బంటులు బైలుదేఱి ర ల్లంతనఁ దల్లి ముద్దిడియె హస్తము పైనిడెఁ దండ్రి మెల్లగఱ.

ఈ నడిరేయి యందులను నెవ్వరు మీరు ? సనాయిపాటలఁ మానుఁడు ! పల్లకిఁ భువి నమర్చుఁడు ! మేత్రీనృపుండు పోరునం బ్రాణము లీఁగె నీ యసమయంబున మీరెవరమ్మ? మేము భూ జాని చితావ్రయత్నమును నల్పుదు మంచని రెల్ల రచ్చొటఱ.

‘పాడుఁడు పాడుఁడోరి’యని పల్లకినుండియుఁ బెండ్లికూఁతు మా టాడుచుఁ ‘బెండ్లియింక నది యంతము కాదు చితాసభాగ్నిలో నేఁ డిదె శేషహోమమును నే నెఱవేర్చెద’ నంచుఁ బల్కుచుం ‘బాడుఁడు పాడుఁ డోరి’యని పల్లకినుండియుఁ బెండ్లికూ తనెఱ.

శధలు, గాధలు

చితపయిఁ దారహారములఁ జెల్వగు పెండిలివేస మొప్ప భూ
పతి శయనించెఁ దద్రుధిరవస్త్రమునం దనకొంగు గట్టి రాట్
సుత చితపైకి జాణి వరుఁ జూచుచు నాతని శీర్షముం బతి
వ్రత తొడఁదాల్చె మేత్రిపురరామలువచ్చుచుఁజూచుచుండఁగన్

‘వాసికి నెక్కితొల మృతిఁ బట్టి పలార్చితి వ’ంచు బట్లు ‘ధ
న్యాసి పతివ్రతాసి విమలాసి’ యటం చని యప్పురోహితుల్
నేసలు చల్లి రగ్ని విరజిమ్మెను మంటల, నచ్చితాగ్ని యో
గాసనముండె నావధు వహా యని యార్పిరి తత్ పురాంగనల్.

౧౪

ప్రా డ్వి వా కు ం డు *

పాశ్ర్ స్త్యంబున వన్నెకెక్కు నల పీష్వాలందుఁ బేర్ గొన్న భూ
మీశుం డా రఘునాథరా వనియె ' నే నీ భూమిభారంబునున్
నాశంబుం బొనరించెదన్ హరుని చందానన్ మహీశూర దే
శేశానుండగు హైదరాలి పొగరెంతే దించెదన్ ' నావుడున్.

అల దళవతి యాజ్ఞ ను ముం
గల నెనిమిదివేల బలము కడువడి వచ్చెన్
బలుదెసలనుండి పలుతోర్
వల శ్రావణమందుఁ గొండవాఁగులు పోలెన్.

విజయ విహంగంబు విరివిగా రెక్కార్పు
కొనురీతి జెండాలు కొన్ని యెగిరె
కోటమైనమ్మ తా గురుకొట్టెడు భాతి
గట్టిగా శంఖసంఘములు మోగెన్

* పండిత కంఠచంద్రి విద్యారత్న భ్రీషీత మయిన చరితమాల అను గ్రంథము నుండి
ఇది త్రొకొనబడినది. వారాయణరాత్రి వధను గుఱించి మరాటిదేశమునఁ జెప్పకొను కథను *Balleads*
of the Marathas అను గ్రంథమున ఆకవర్త్ అనువదించెను.

యుద్ధదేవత లేచి యుహ్వాని యూదిన
 చందంబుగా దూలి చదలఁ బర్యై
 వేరంపు వడ్లంగి పిట్ట కొట్టెడు నట్లు
 మధ్యమధ్యములందు మలసె ఢక్క
 ఎర్రగుర్రంబుపైని దా నెక్కి బయలు
 దేతె రఘునాథరావు కుమారులీల
 అంతలో నేమి వచ్చెనో యూఁగె భేరి
 యూఁగెఁ దప్పెట లూఁగె శంఖారవంబు.

పోవుచుఁ బోవుచుఁ జనవిభుండు హఠాత్తుగ నేరి పాదుకా
 జ్ఞావశవర్తి యాయె ? నల సంయతిమత్తునఁ బర్వులెత్తుచుం
 బోవుచునున్న సైన్యముల మొత్తము లెన్నిదివేల వేరి కక
 శ్రేవల యింగితంబునను నిల్పిన వెవ్వరి యింటి ముంగిట ?

న్యాయాధీశుఁడు రామశాస్త్రియనువాఁ డగ్రంబునక నిల్చి చే
 దోయిం బైకిని నెత్తి 'యన్నకొడుకుం దున్నాడియున్ దానికిం
 బ్రాయశ్చిత్తము చేసికోక నగరప్రాకారమున్ దాఁటి నీ
 వే యూరో రఘునాథరాయ ! వడిగా ని ట్లెఁగుచున్నావనెన్.'

సమరపుఘోష మెల్లఁ బెలుచుం బలుచంబడె వీరమోద నా
 దములును నూఁగె తేఁ డనియె 'దారిని నడ్డకుఁడయ్య నేనిటుల్
 గమన మొనర్తు నయ్యవనులం బొరిమాల్చుచు నూఁచముట్టుగా
 యమసభవారి కాఱురుచులార మిఠాయినిఁ బంచిపెట్టఁగన్. ౩

అంతట రామశాస్త్రి యనె నన్నకుమారునిఁ బాపచింతచే
 నంతము చేసి తెంతపఱ కద్ది విచారణకాదో యంత వ
 డైతయు నస్వతంత్రుడై వహీన మమోఘము న్యాయశాస్త్రసి
 ధ్ధాంతము దాన బందివికదా రఘునాథ నృపాలచంద్రమా!

ఆ రఘునాథరా వనియె హాసము సేయుచు భూమిపాలుఁ డె
 వ్వారలబంధనంబునకు బద్ధుఁడు కాఁ డిటు విచ్చుక త్తితోఁ
 బోరితముం బొనర్చుగను బోవుచునుంటినిగాని దారిలోఁ
 బాఱుండ! న్యాయసూత్రములభాష్యములకవి నరానుజూడుమా!

నాఁగను రామశాస్త్రి రఘునాథుండ! పోరితముం బొనర్చుగాఁ
 నేఁగుమ దండముక విడిచి యేనును నేఁగుదుఁ, జాలుఁ జాలు దు
 ర్యోగము! మీర లేర్పఱచియున్న విచారణశాల యన్న క్షీ
 డాగృహమందు నిట్టు లకటా వినిబద్ధుండఁ గాన టంచనెక.

మ్రోఁగఁ బ్రయాణభేరి మఱిమ్రోఁ గెను శంఖము లెల్లసేనలుక
 వాఁగులువోలె బాతె నికఁ బాఱుండునుం దనకున్న సంపదల్
 త్యాగము చేసి గౌరవపదంబును గూసమువోలె వీడి తా
 నేఁగెను సొంతపల్లియకు నెప్పటి జీర్ణ కుటీర భూమికిక. ౧౦

ప్రతిజ్ఞాపాలనము

౧

వ్రాణిలుచుండెరా మరాటిమ్మిచ్చులదండు
వీక మీరు జాగరూకు లగుండు
అంచు దుర్గపాలుఁ డజమీర దుమరాజు
హెచ్చరించెఁ బెద్దయెలుఁగుతోడ.

అందఱ కన్నవేళ యది యప్పుడు దుర్గపు డిండిమంబు పెన్
గ్రం దొనరింపఁగా జనము క్రీన్నన దుర్గపుగోడ నెక్కి చూ
డందొడఁగెన్ మరాటులల డాపలిదిక్కున నుక్కు-వీణి మున్
ముందరి మన్నుమిన్నులను ముట్టఁగ వచ్చుచునుండి రుగ్మిలై.

గండుమరాటుల మిడుతల
దం డిది పెనుక త్తిమంట దగ్గంబయి పో
కుండినచోనా? యని ప్రశ్ని
తుం డగు నల దుర్గరాజు దుమరా జనియెన్.

5

దూత యొక్కండప్పు తోతెంచి చెప్పి 'నో
 దుమరాజ! యీసారి దురము వద్దు
 ఈతేని చీటిని వీక్షింపుమా యని

యీయఁగా, దుమరా జదిటులు చదివె
 బుడతకీచుల పెద్దపడవాలతోఁ జాల
 సేసలతోడ విచ్చేసె 'సిందె'
 ఆదరంబుగ వారి కర్పించునది దుర్గ
 మఖలంబు, నీ కిదే యంతిమాజ్ఞ
 విజయసింహున కక్కటా విజయలక్ష్మి
 వింతగాఁ జూచుచుండంగ విముఖమాయె
 ఆజి నుంతయు లేకుండ నాజమీరు
 దుర్గ మిపుడు మరాటిచేతులకు నిమ్ము.

దుమరాజు దీర్ఘనిశ్వా
 సముతో ననె 'వీరధర్మచరితమునకు భూ
 రమణుని హుకుమునకును నీ
 సమరములో సమర మిపుడు సందర్పించె' '

౨

అంత నా దూత లేచి పోరాడవల ద
టంచు నెల్లెడ డప్పు కొట్టించె మిగుల
దుర్గపాలుండు దుమరాజు దుఃఖ మెదను
బొదల నిలఁబడెఁ బాపాణమూర్తివోలె.

వేళ గడఁచెను వడఁకెను బీఠభూమి
ఆలమందలు దప్పులయంద మనలె
గొల్లపిల్లల పిల్లనఁ గోవిపాట
దట్టమగు చెట్లనీడల దద్దరిలె.

‘ఈ యజమీరు దుర్గమును నేలిక యే యెడ నప్పగించెనో
యా యెడ నాదు దేహమునఁ బ్రాణము లుండ సరాత్యధీనమున్
జేయను గోట’ యంచు నెదఁ జేసితి దొడ్డప్రతిజ్ఞ, ‘దీని భూ
నాయకు నానచే విడువనా?’ యనుచున్ దుమరాజు గోఁజిలెన్.

౩

రాజపుత్రునేన రగులు రోసంబుతో
సిగ్గుతోడ నమరచేష్ట యుడిగె
దుర్గపాలకుండు దుమరాజు తోరణం
బందు నిలిచె మాట లాడకుండ.

కావిరంగుచేలఁ గట్టి సంధ్యాజేవి
 పశ్చిమాంతమునకు వంగివచ్చె
 మన్ను మిన్ను జేర్చి మఱి మరాటులదండు
 కడకు నాఁగెఁ గోటగవఁకు ముందు.

‘ద్వారంబందులఁ బోవుచుండితిరి నిద్రఁ మీర లె వ్వారయా?
 మీ రెవ్వారలు లెండులెండు వడిగా మెడ్డుండు ద్వారంబు’ నా
 నేరుం బల్క రటఁ శయాభు వపు డొక్కింతేని ప్రత్యుత్తర
 ప్రారంభం బది లేక దీర్ఘ మగు నిద్రావస్థ జెంఁడె ద్రుటికె.

వీరధర్మమునకు విభుని యానతికిని
 బోరుచిచ్చు నార్పుపొంటె నార
 దుర్గసీమముందు దుమరాజు ప్రాణార్ప
 ణంబు చేసెఁ బెఱవిధంబు లేక.

పుట	పద్యము	తప్ప	ఒప్పు
౨౦	౧౯	చినుఁగుపాఠ	చినుఁగు పాఠ
౨౫	౩	రట్టుఁ	రట్టుఁ
౨౯	౧౬	తెఱపి	తఱపి
౩౧	౪	దోచిరి	దోచిరి
౩౧	౫	భటాళికి	భటావలి
౩౫	౩౪	చీకఱుల్	చీకఱుల్
౪౩	౬౫	చీకఱుల	చీకఱుల
౪౫	౪	తూఁడు	తూఁడు
		నురుగు	నురుఁగు
	౫	ఒనర్పుడు	ఒనర్పుఁడు
౫౫	౨	కబిరు	కబీరు
౬౨	౮	ఏగ	ఏగ *
౫౧	౧౫	దాపలి	దాపలి
౫౪	౧౧	జేగురించిన	జేగుఱించిన

ఆంధ్ర గ్రంథాలయముద్రాక్షరశాల,
బెజవాడ - 1940.

14360